

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.	<p>Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.</p> <p>Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: <i>Benn a lapban</i> egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; <i>a borítékon</i> egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p> <p>Egyes szám ára 15 krajcár.</p>	<p>Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.</p>
--	---	---

Zárszámadás.

II.

Visszafejlődés.

A tiszta felvilágosodás szülte valódi szabadság, a mint tetőpontját az 1848-ik évi alkotásokban elérte, mintha akkor már kimerült volna, már ebben az időben hanyatlani kezd, a visszafejlődés kétségtelen jelei tünedeznek fel már ekkor. A mint feltámad — megijedve a merész alkotásoktól — ez első láz, a mámor szünte után a politikai reactio a nemzeti törekvések, a nemzet önállósága, szabadsága ellen: ennek nyomában már ott kullog a társadalmi, illetőleg a vallási reactio. Révész Imrétől olvasuk a „Figyelmező“ 2. k. 274. lapján, hogy „már 1848-ban voltak észlelhetők oly politika működésének jelenségei, a mely mig egyrészt a protestánsokat a történetjogi alapokról leszorítani s az állam által való javadalmaztatást reájok nézve vagy egészben, vagy részben leszállítani, vagy semmivé tenni szerette volna: addig másrészt a római katholicizmus és a klérus előjogait és érdekeit sértetlenül akarta volna hagyni“. És csakugyan a protestánsok küldöttei arról a tanácskozásról, melyet a vallás és közoktatási miniszter, br. Eötvös József az 1848. 20. t.-c. 3-ik §-ának miként lehető megvalósításának tárgyalása céljából 1848. szeptember havában hívott össze, a nem várt csalódás igen keserű érzetével távoztak el, midőn értésükre adatott, hogy az állam által leendő teljes ellátás minden egyházi és iskolai szükségükben, oda zsugorodott össze, hogy az időszerint a reformátusok alig várhatnak többet 50000 frt évi segéllyel. A haza nehéz állapotára tekintettel a kényszerűség miatt és jobb jövő reményében akkor a protestánsok ebben megnyugodtak. Azonban a jobb jövő mindezeideig el nem következett; nemcsak, hanem akkor, a mikor és azzal szemben,

hogy a mióta az abszolút uralom épen a protestánsok alkotmányos küzdelmein, ellenállásán a pápens harcokban 1860-ban legelőször megütöközt, sőt megtörött, a nemzet megszűnés nélkül küzd, soha nem felejté alkotmányos jogainak, szabadságának biztosítását, — ezzel szemben a vallási teljes egyenlőség törvényben lefektetett elvének realizálására ma már nem is gondolnak. Hogy egy, több mint félszázad óta modern állam kebelében javakban és jogokban minden egyház egyenlő legyen, attól ma távolabb állunk, mint félszázaddal és 2 évvel ezelőtt. A vallási reactio lelke feltalálható már egy olyan szellemben, a milyen a nagy Eötvös József volt. Az ő „gondolataiban“ feltűnő az a kisszerű felfogás, a melylyel ő viseltetik a reformációról és annak jelentőségéről. Ő a reformációban nem látja meg annak a valláserkölcsei és szellemi életre gyakorolt roppant kihatását, nemcsak a szellemi, hanem a gazdasági életet is átalakító, az általános művelődést, fejlődést óriás mértékben előmozdító hatalmát, nem lát abban egyebet tagadásnál. És mert ő a reformációt méltányolni nem képes, nincs is jó indulattal a protestáns egyházak iránt. Ez érezhető volt az említett tárgyalásokon 1848-ban; e hidegség kiérzik 1868-ban a népoktatást rendező 38. t.-c. szelleméből. E t.-c. 15. §-a a kormánynak felhatalmazást ad a *felekezetek* iskoláinak bezáratására félevenként történt 3-szori sikertelen megintés után. Ellenben a 21-ik §. a *magán* iskoláknak erkölcsi és *anyagi* támogatás nyújtására hatalmazza fel a kormányt. Tehát e hazától többet érdemelnek a minden bizonynyal kizárólag üzleti érdekből alapított magán iskolák, mint a több százados multtal bíró és ma is nemzeti missiót végező protestáns tanintézetek. Mert hogy ama §-nak az éle csaknek kizárólag a protestánsok iskolái ellen van irányozva, ezt igazolja 32 év története. A római katholicus

iskolák azon egyház gazdag alapítványából állami segítség nélkül is megélhetnek. Azonban így sem állanak azon a színvonalon ma sem, a melyen a prot. iskolák. A nemzetiségek iskolái pedig — dacára annak, hogy a törvény kiválmalmainak még ma 32 év múlva sem felelnek meg még annyira sem, mint a mieink akkor, 1868-ban — állnak és nem sejtem, hogy szenvednének annyi zaklatást ma sem, mint a protestáns iskolák.

Tudjuk, hogy a törvény alkotója előtt egy magasztos cél lebegett: magyar nemzeti iskolák teremtése által a magyar állameszme terjesztése, a magyar nemzeti állam megerősítése. És sokaknak gondolatában élt annak az óriás feladatnak a lehetősége, hogy e hazában szinte egy csapásra mindenütt magyar nyelvű állami iskolákat állítsunk. És nem látták a legnagyobb akadályt: a magyar állam szegénységét; hanem a protestáns egyház autonómiájánál fogva ennek iskoláit gondolták az egyetlen, vagy legalább legfőbb botránykönek. De az idő két dologban világosítja meg a magyar kormányférfiakat és tanügypolitikusokat. Egyik az, hogy az állami iskoláknak nem a felekezeti autonómiája, hanem a magyar állam szegénysége áll útjában. A másik az, hogy nem a protestánsoktól, hanem a nemzetiségektől kell félnie a magyar államnak, mert ime, a kiket nemzeti irányú nevelés által meg kell vala nyerni a magyar állameszmének, a nemzetiségek körömszakadtig ellenállnak iskoláik államosításának és mindenáron fentartják iskolái-

kat, néhol a magyar állam elleni törekvések e melegágyait. A protestánsok pedig jóformán megpuhultak és mind erősebb lesz közöttük az áramlat az államosítás felé.

Tehát az abszolút uralom a protestáns egyház alkotmányán, a protestáns egyházak alkotmányos ellenállásán törött meg. Mert azon diadal után, melyben a magyarországi protestánsok a Thun egyház alkotmánytipró kísérletét visszaverték, megtörött egyszersmind az egész, tehát a politikai abszolútizmus is; azontul lépésről lépésre huzódott vissza, mignem 1867-ben a rövid életű második önkényuralom kora után a nemzet alkotmányos szabadságának adott helyet. De a diadalnak nem a protestáns egyházak szedték a gyümölcsseit, hanem a római klérus, a melynek pedig legfeljebb egy-két tagja, az is mindössze egy-egy erélyes nyilatkozattal, — mint Bartakovics Béla egri érsek 1859-ben az esztergomi érsek asztalánál, tehát kissé barátságosabb helyen, mint p. o. Balogh Péter 1860. jan. 11 én a debreceni nagytemplomban a fenyegető császári biztos jelenlétében, — vett részt az alkotmányos küzdelemben. Sőt volt, a ki a hazafias álláspontot csupán taktikai szempontból foglalta el az alkotmányosságnak a hajnalán, mint p. o. Haynald akkori erdélyi püspök, a kit épen mint jó pecsovicsot neveztek ki segédpüspöknek Kovács mellé, ennek hazafias törekvéseiben ellensúlyozására és a kit báró Eötvös József világosított fel a közeledő fordulat szükségképeni beállta felől és a ki ennek

TARCA.

Elnöki megnyitó

a debreceni Csokonai-kör 1900. évi nov. 25-én tartott gyűlésében
Géresi Kálmántól.

Azt akarjuk, hogy ez ünnepélyes órában a Csokonai koszorúja érintkezze a Vörösmarty koszorújával, hogy a Csokonai emlékezete néhány nappal előre, a Vörösmarty emlékezete néhány nappal visszaszállva találkozzanak a mi megemlékezésünk kegyeletében, melylyel most őket együtt ünnepeljük.

Neha a futó évtizedeknek egész sora nem egyéb egy nemzet életében, mint a költő szavai szerint: „olcsó időnek hasztalan soka“, de néha egyes esztendők nagy jelentőségű események és eszméknek középpontjai gyanánt messze kimagasodnak az idő folyamából.

Ilyen kimagasodó esztendők voltak nemzetünk életében a 18-ik század utolsó tizedének éve. Nemesak a világművelődésnek nagy és új eszméivel ismerkedett meg a magyar nemzet a francia forradalom nagy hullámverésében, hanem — a mi fontosabb — a II. József idegenes korszaka nagy megpróbáltatásai után, ekkor futott át a nemzet testén először a nemlét iszonya, a nemzeti megrettenés a nemzeti haláltól és evvel a nemzet ébredése. Kazincyt inkább a világműveltség

és a mivelt nemzetek költészetének aetheticai példája lelkesítette. Csokonait lesújtotta és felemelte az a gondolat, hogy egy század múlva a magyarnak vagy semmivé, vagy igazán magyarrá kell lenni. Általában egyrésztől megdöbbenő, másrésztől felemelő tanuságú a múlt század első felében a nemzetünkért való aggodalom és remény tragicus váltakozása. Csokonai kétségben van: fog e élni a nemzet, a melynek ír; de azért midőn a jelentől elfordul, ezt mondja: „Halálom napjáig dolgozni fogok azon a heroica epepeián, melyet Árpádról kívánok a maradék számára készíteni.“ Kölcsey a „gyöngye fővel, romlott, szivtelen“ faj helyett más népet lát a jövőben a négy folyam mentében, de azért mintegy a végzetet erőltetve kiált fel: „Neked élni kell óh hon s örökre, mint tavasz virulni“. Vörösmarty megírja a Szózatban „a nagyszerű halált, a sirt, hol nemzet sülyed el“, de a forradalom katasztrófája után, midőn mondják, hogy ime itt a halál, tagadja és gyermekeinek a Szózatot csak a nemzeti halált jósló versszakok elhagyásával szabad megtanulni.

A remény és reménytelenség váltakozó érzéseiben telt el egy pár évtized a napoleoni világháborúk és az ezeket követő európai visszahatás nyomasztó kétségeiben.

És jött egy másik nagy esztendő, 1825., a Széchenyi fellépte. A Csokonai meghidegült kezéből az ifjú Vörösmarty veszi át az Árpádról szóló hősköltemény gondolatát s alig másfél évtized után 1825-ben meg-

utána tett bámulatot keltő hazafias nyilatkozatot Gyulafehérvárt 1861. február 11-iki értekezleten.

Nem lehet elhallgatnunk, hogy Ausztriát, illetőleg ennek kormányán ülőket a külpolitikai események kényszerítették más, szelidebb hurok pengetésére Magyarország iránt. Az olaszországi csatavesztések 1859-ben, a szerencsétlen porosz hadjárat 1866-ban, Solferino és Königrätz megmutatták a gögös önkényuralomnak, hogy rab néppel dicsőséges csatákat vivni nem lehet, és hogy a 19-ik században már nincs élete művelt népek között és felett a törvény, alkotmány nélküli uralomnak. Azonban ezek mellett ma már az is ismert történeti tény, hogy e rendszer megváltoztatásához, ezen rendszer képviselőinek Thun és Bachnak megbuktatásához az első lökést az az erő adta, a mely rejlett a magyarországi protestáns egyházak alkotmányában, történetjogi helyzetében. Mert a mint protestáns nagyjaink irodalmi műveiből (Révész Imre) személyes összeköttetések útján adott felvilágosításokból (Lónyai, Török Pál) a protestáns államok: Anglia, Hollandia, Poroszország megértették a magyarországi protestáns egyházak helyzetét, azon jognál fogva, melyet adott nekik az a körülmény, hogy a magyarországi protestánsok vallásszabadságát biztosító 1647-ik évi linci békét I. Rákócy György az 1648-iki vestpháliai békében megerősítettén, azt az európai protestáns államok védelme alá helyezte, diplomatai jegyzéket menesztettek Bécsbe a magyarországi protestánsok vallásszabadságának érdekében. Az alkotmány tiszteletbentartására

mindenkor hajlandó uralkodó e jegyzékből megértvén egyfelől azt, hogy a magyarországi protestánsokat alkotmányon kívül helyezni nem lehet, másfelől azt, hogy miniszterének, gróf Thun Leónak történelmi tájékozatlansága által ő a pátens kiadásánál félrevezettetett, amazt elbocsátja, ezt visszavonja. Ezzel az abszolút uralom bástyáján hatalmas rés támadt. Ez pedig — mint látjuk — a protestáns egyházaknak tulajdonítandó. Mégis mikor a kiegyezés, a nemzet 1848-ik évi törvényekben körülírott alkotmányos szabadságának visszaállítására nézve a *jogfolytonosság* elvének szigorú betartásával megkezdett és végrehajtatott: a nemzet és törvényhozás az 1848-ik évi törvényeket soha és semmiben szem elöl nem tévesztette, — csak a vallásügyben; azt az ügyet hagyta rendezetlenül, azokat a sérelmeket orvosolatlanul, melyek 3 század óta képeznek eleven sebet e nemzet testén, annyi idő óta bénítják e nemzetet ereje szabad kifejtésében. Az alkotmány visszaállítása óta élt törvényhozások kezdettől fogva mind e napig hozzá sem szóltak az 1848. 20. t.-c. 2. és 3-ik §-ának végrehajtásához. Azok, t. i. a r. kath. klérus, a kik a protestánsok alkotmányos harcait legfeljebb helyesléssel mint magán emberek kísérhették, de azokban egyházzervezetüknél fogva tevéleges részt nem vehettek, most elég erősek voltak olyan hatást kifejteni, melynek nyomása alatt a törvényhozás a nagy nemzeti alkotások kockáztatása nélkül nem foghatott az 1848. 20. t.-cikkben foglalt liberális egyházpolitika továbbfej-

születik a Zalán futása. Árpádnak és a honalapításnak nemzeti hőskölteményné feldolgozása, a mely munkában Csokonai meghalt, Vörösmarty mint költő megszületett; az a körülmény, hogy Árpád a Csokonai alig megkezdhetet utolsó költői terve és Vörösmartynak első nagy műve a halhatatlanságban és a nemzeti költészet dicsőségében összefűzik e két nevet, egyszersmind igazolják, hogy mi e mai nap együtt ünnepeljük őket.

Az első nagy nemzeti ébredésben Csokonai érezte meg először, hogy a megújuló nemzetnek a honfoglalás nagy történelmi tényének eposi feldolgozására egyenesen szüksége van, hogy Árpádnak és a hazát alapító nagy hősöknek a monda ködéből előléptetése, mintegy segítségül hívása, a régi dicsőség megszólaltatása, a magyar költészetnek kötelessége és hogy a Dugonics efajta kísérletei nem elegendők. Vörösmarty, egy a Csokonaiéhoz képest már boldogabb korszakban megalkotta a lelkesítő hőskölteményt. A nemzeti költészet ezen nagy gondolatának teljes kifejtője Arany volt, ki a hun monda költői feldolgozásával Attila nagy alakját is bevonta a magyar öskorba, és a nemzet költői öntudatában, történelmünket, fajunk önérzését fé ezer esztendővel régibbé és dicsőbbé tette.

Ime, tisztelt közönség! mily következetesen, mily lelkesedve kísérik és vezetik a nemzeti ébredést költő-

ink egy század óta. Ne kicsinyeljük ezt, hálával és kegyelettel emlékezzünk meg rólok. Egy már-már halni tért nemzetnek új életre keltése, első ápolása „még a komoly államférfiak működését is itt-ott költői zománcal vonja be. A Széchenyi ismert mondásában: „Magyarország nem volt, hanem lesz“, éppen annyi a költői, mint a profétai elem; azon gondolat van benne, hogy a régi dicsőség mellett, a mi elmúlt, a jövőnek is van dicsősége a mit ezentúl kell kivívni munkával és bölcseséggel. Az Eötvös és Kossuth politikai nyilatkozatai hányszor szólnak szívünk belsejéhez, sőt a minden szónoki hatást mellőző Deák Ferencnek a pártszenvédelek zaja közt elhangzott intéseiben a politikai bölcsesség mellett hányszor érzünk olyant, a mi szívünkre hat.

Ezért nem szabad nekünk t. Csokonai-kör nagy embereinkről, különösen nagy költőinkről a hazafias kegyeletnek ünnepnapjain elfeledkeznünk. Ezért ünnepelte méltán a nemzet tavaly Petőfit, ünnepli most Vörösmartyt.

A hazafias költészetnek ezen közvetlen vezető szerepe ilyen alakban a jövőben alig fog megmaradni. És ez talán természetes is. A hajó építése, felszerelése, a rajta küzdelemre induló legénység bátorságának, kedvének felélesztése már megtörtént. Nemzetünk hajója, bár nem a legnagyobbak közé tartozik de a leg-

lesztéséhez, teljességre viteléhez. Deák felvilágosult katolikus, híve a teljes jogegyenlőségnek, akarja a feltétlen liberális egyházpolitikát a római egyház nagy előjogainak megszüntetésével, kezeiben levő roppant javak saecularisatiójával: de a kiegyezés biztosításának érdekében minden számottevő elemre szüksége lévén, az egyház politikai törvényalkotásokról le kellett mondania. És a nemzet az 1848. 20. t.-cikkben magára vállalt kötelezettség teljesítése elől talán mindörökre kitért az 1868. 53. t. cikkel, mely a jogegyenlőség szabályozását elhalasztja boldogabb időkre, csupán a viszonyosság körülírásába merészel belefogni; és kitér még inkább az 1898. évi 14-ik t.-cikkkel, mely a nemzethez nem méltó elsekélyesítése az 1848. évi 20. t.-c. 3-ik §-nak, míg a 2-ik §-t érinteni sem merészeltük még ez ideig. A túlzott liberalizmus útján haladó, illetőleg a liberalizmust nem helyén alkalmazó legutóbbi egyházpolitikai törvények közül az 1894. évi 32. t.-c. a gyermekek vallásáról határozottan visszafejlődés az ultramontán reakció felé, mert egyenesen annak szolgáltatja ki a gyengébb protestáns egyházakat. Az 1894-ik évi törvényhozás nem tud leszámolni azzal a tiszta ténynyel, a melyet az 1843—4-iki országgyűlés világosan látott, hogy t. i. mindaddig, míg az egyházak és azok papjai között oly roppant különbség van jogokban és javakban, a szülők természetes jogára alapított reversális ismét csak a római papság kezébe adott újabb fegyver a protestáns egyházak rontására, a közbéke megbontására. De hát az ultramontán klerikalizmus

nagyobbakkal együtt kénytelen a világtörténelem nagy tengerén versenyt haladni. Nem szükséges, hogy az elsők közt legyen, de már arra is, hogy az utolsók közé ne maradjon, teljes nemzeti erőfeszítésünk szükséges. Most már nekünk nemcsak a költészetre, hanem teljes, minél jobban kifejtett általános nemzeti műveltségre, tudományban, művészetekben egyöntetű haladásra, vagyoni gyarapodásra, társadalmi, családi, egyéni életünk nemesítésére van szükségünk; de mindezeket hassa át a költészet és a hazafias érzés melege.

A nemzeti műveltségnek ezen szellemét városunk életében társadalmi eszközökkel, együtt működéssel emelni vallja a Csokonai kör a maga feladatának. Hívőket szerezni a nemzeti művelődésnek, terjeszteni azt az életfelfogást, hogy csak a közművelődés iránt mutatkozó, munkás és áldozattal is járó érdeklődésben tehetünk eleget nemzetünk és városunk iránt tartozó kötelességeinknek. Ennek híjában ész, ügyesség, rang, hivatal, vagyon, legtiszteltelemtöbb alkatrészüket vesztik el.

Ezen feladatunkban, a mint eddig is segítettek bennünket e nemes város hölgyei és férfiai, úgy kérem, hogy ezentúl is támogassanak. A Csokonai kör működését a debreceni közönség szeretetébe ajánlva, ezen első gyűlésünket megnyitom.

a mint az alkotmány visszaállításával magát biztonságban érezte, azonnal — mindjárt a 70-es évek legelején — fellép és azóta folyvást erősödve féktelenkedik, szemlátomást tért hódítva a közgondolkodásban a 19-ik század alkonyának szegényére. Az ultramontánizmusnak egy célja van: Megállítani a haladó idők kerekét és a kor követeléseit ellenére is minden időkre biztosítani a földi javakat, jogokat, kiváltságokat. E céljához egy a biztos eszköz: a lelki sötétség. A tudományokban oly roppant haladást tett 19-ik századnak a végét sikerült e sötétségbe visszaterelni.

Nagy István.

KÖZÉLETÜNK.

Tánárbeiktatás debreceni főiskolánkban.

Főiskolánk jogakadémiájának a Szártory-féle közjog-politikai tanszékére július hó 4-én megválasztott ágost. hitvallású fiatal tudós tanára *dr. Händel Vilmos*, ki hivatalát szept. 1-én tényleg elfoglalta, tanári esküjét pedig a november 15-én tartott egyházkerületi gyűlés színe előtt már le is tette, november 24-én, szombaton, d. e. 10 órakor tartotta tanári székfoglaló értekezését főiskolánk dísztermében.

Az ünnepély iránt, melyen a főiskola tanári karai és akadémiai ifjúsága teljes számban megjelentek, városunk társadalma részéről is élénk érdeklődés nyilvánult. A beiktatást végzett főt és méltóságos *Kiss Áron* püspök úron kívül, ki a főiskola igazgatói, a kari dékánok s a beiktatandó új tanár társaságában az elnöki emelvényen foglalt helyet, ott láttuk *Bernáth Elemér* kir. ítélőtáblai elnököt, egyházmegyei gondnokot, *Komlóssy Arthur* városi főjegyzőt, *Lengyel Imre* egyházmegyei gondnokot, főiskolai gazdasági tanácsost, *Vattay nyug. főszolgabíró*t, *dr. Király Ferenc* országgyűlési képviselőt, *Kozma László* árvaházi igazgatót, *Kovács József*, *dr. Körössy Kálmán*, *dr. Nagy Lajos* ügyvédek stb. és számos előkelő hölgyek. A főiskolai kántus éneke után főt. *Kiss Áron* püspök úr alább egész terjedelmében közölt beszédével nyitotta meg az ünnepélyt s felhívta az új tanárt székfoglaló értekezése megtartására. *Dr. Händelnek* alapos szakképzettségre valló, nagyérdekű értekezése, mely a népes hallgatóság figyelmét mindvégig lekötötte, érdeklődését szemlátomást fokozta, s melyet végül a közönség tapssal és lelkes éljenzéssel jutalmazott, következő címet visel: „Politikai problémák az ethikai államfogalom szempontjából”. — A folyó évről közzeendő akadémiai évkönyvben egész terjedelmében meg fog jelenni a magvas értekezés, a melyet mi éppen ezért csak kivonatossan ösmertetünk.

Az értekezés tartalmilag két főrésze oszlik. Az elsőben szerző rövid bevezetés után hazánk közjogi rendszerén kísérli meg annak kimutatását, hogy az állam személyiségének elmélete — mely korunkban uralkodó — egyes államtani kérdések megfejtéséhez kielégítő alapot nem nyújt. Kiindulva azon tapasztalati tényből, hogy a szűkebb értelemben vett Magyar- és Horvát-Szlavon-Dalmátországok törvényhozásai között erős és állandó ellentét forog fenn — ezt néhány pél-

dával illusztrálja — s azon végkövetkezésre jut, hogy a dilemmából, melynélfogva vagy elismerjük Horvátország külön államiságát, vagy elejtjük az egységes magyar állam személyiségének elvét, csak ezutóbb leírt módon szabadulhatunk, mivel oly magas fokú és tartós bifurcatió ugyanazon alany lelki életében, mint e két „ország“-ében el nem képzelhető. A második részben a külföldi államszervezetek boncolása útján — ugyancsak inductió által — törekszik a personalitás elvének bizonyos a politikai tudomány és gyakorlat terén támadt következményeit föltüntetni. A kérdés nyitja — az államkapcsolatoknál — a souverainitásnak „jececedés nélkül megkövült“ fogalma. Ezt akarja clasticusabbá, könnyebben kezelhetővé tenni, midőn a souverainitás kérdését, mint lényegileg fokozati kérdést állítja fel. Tételét a modern alkotmányok egynemelyikén szemléltetve bemutatván, néhány szóval megemlékezik a jognak, mint külső szervező erőnek jelentőségéről, melyet csupán „normatív“ elvként felfogni nem lehet. Végeredményben constatálja a határozott haladást, mely az államtanban az állam személyiségének elvével bekövetkezett; értekezését pedig annak kijelentésével fejezi be, hogy tekintettel arra, mikép az államok külső szervezkedettsége nem szükségkép jár mégsem együtt a személyiség fogalmáig terjedt benső fejlettséggel, az elmélet közelebb hozatala az élethez legyen a jelszó, mely úgy az elvontabb természetű politikai, mint a concretebb közjogi tanulmányok erősebb föllendülésére vezetend.

Az értekezés elhangzása után főt. püspök úrnak alább olvasható emelkedett hangú üdvözlő szavai, majd *dr. Bartha Béla* akad. igazgatónak tartalmas, lendületes s nagy figyelemmel hallgatott üdvözlő beszéde, erre pedig a szokásos kézfogás következett. A szónak főiskolai énekharunk által történt hatásos előadása fejezte be a szép iskolai ünnepélyt. Este a tanári kar, ősi szokás szerint, az új kartárs tiszteletére bankettet adott az „Angol királynő“-ben, a melyet egyházkerületünk és főiskolánk főgonduka, méltóságos *gr. Degenfeld József* úr is kitüntetett megjelenésével s hol lelkes tősztok hangzottak a beiktatott, egyházkerületünk távollevő ősz patriarchájára, főt. *Kiss Áron* püspök úrra, kit rosszüllete gátolt a megjelenésben s a köztisztelet és szeretet környezte nagytevékenységű grófra, *Degenfeld Józsefre*, ki nemesak főiskolánk közügyeinek gondjait viseli szíven fáradhatlanul, csüggedetlenül, hanem fogékony lélekkel osztakozik a tanári kar társadalmi örömeiben is. — Az ünnepi beszédeket a következőkben mutatjuk be :

Főtiszt. Kiss Áron püspök úr megnyitó beszéde.

Méltóságos közönség, nemes tanuló ifjuság!

Tegnap egy utitársam azt kérdezte tőlem: „Lesz-e egyetem Debrecenben?“ Azt feleltem: „Lesz“. — Jól tudom én azt, hogy világ szerint nem vagyunk a választottak közül valók. Tudom, hogy kevesen vagyunk, de azt is tudom, hogy az idvezítő azt mondta válsz-tottainak: „Ne félj kicsiny sereg, mert tetszett a ti atyátoknak, hogy adjon nektek országot, nem e világból valót, hanem a szellem, a tudományok országát“. Én is megértem már azt a kort, midőn az érettségi vizsgatartás joga is el volt tőlünk véve. Megrendszabályoztak úgy, hogy mozdulni is alig birtunk. De ez önfiat saját keblével tápláló pelikán, az egyház, nem hagyta el magát s a rendszabályoknak megfelelőleg erőt gyűjtött, úgy hogy bár soká füstölgött, mint phoenix meggyújtott fészke, e főiskola: küzdelmei emésztő tüze-

ben megújodott, megifjodott tanárainak száma 30-ra növekedett s oltárának lángja új fényben lobogott fel, hogy a szellemkölcsei világosság fényét, a magyar nemzeti érzés jótékony melegét hintse szét a nagy magyar alföldre s jóillattételnek kedves tömjéne gyanánt a hitbuzgóság áldozatát bocsássa az égre.

Most már le van rakva az alap. 740 gymnasista, 167 tanítóképezdész, 75 theologus, 243 jogász él e főiskolában és e fiait saját keble véreből tápláló pelikán, mely ma 330 tanulót táplál convictusában, mintegy 60 alapítványból 399 ifjút gyámolit ösztöndíjjal. Ez ő város mindig rokonszenves keblén szállását örökre biztosítva tudja. Itt egyesült a tápláló szíverének, a kegyes jóltevőknek gyámolítása annyira, hogy e nagyszámú ifjúságot a jelenben és jövőben is fenntartani tudja. Egy ily, századokat átél intézmény magán hordja a biztosítékot, hogy a jövőben is élni fog; bármint nevezék, a környéknek, a hazának egyetemje lesz. Most is egy olyan nagy férfiúnak emlékét üljük, ki a Lutherrel maradt protestáns magyarok közül ide hozta alapítványát, itt alapította azt a tanszéket, a melyre a megválasztott tanár most fogja tartani székfoglaló beszédét. Felhivom tehát dr. Händel Vilmos tanár urat, hogy székfoglaló beszédjét megtartani sziveskedjék.

Főtiszt. Kiss Áron püspök úr üdvözlő beszéde.

Mélyen tisztelt közönség! Nemes tanuló ifjuság!

Meghallgattuk főiskolánk Szártóry-alapra megválasztott tanárainak, dr. Händel Vilmosnak beszédét, mely úgy hiszem biztosítékot nyújt arra, hogy a tiz, egyetemi színvonalon álló jeles tanárunkhoz öt 11-ikül sorolhassuk, a kiknek vezése mellett bátran haladhatnak ifjaink a diadalomig s az egyetem után legnépesebb jogakadémiánkat az országban legelsővé tehetik. E végett kérve kérem a tudós tanár urat, elődjének tiszta nyomait, fennszárnyaló pályáját híven kövesse, a vele egy confessióju ifjakat „gaz magyar hazafiságban, hű protestáns szellemben, a többiekkel összhangzólag vezesse, a hitben, kitartásban, hűségben és hazafiságban erősítse. Végre kérem a joghallgató ifjakat, hogy ne csapongjanak szerteszét, mint céda bárányok a kisértők között, hanem mint igaz magyar nyájnak juhái, pásztoraik intésére figyelve, kövessék őket az élővizek forrásához, a gyönyörűséges szép mezőkre, éljenek soká mindnyájan, holdogan. A jelenlévő igen tisztelt közönségnek figyelmét megköszönve, a főiskolát figyelmökbe és szeretetökbe és áldozatkészségökbe ajánlom.

Dr. Bartha Béla akad. igazgató üdvözlő beszéde.

Igen tisztelt kartársam és kedves barátom!

Már majdnem három hónapja annak, hogy tanári kötelességeid teljesítése által, s néhány napja, hogy hivatali esküd letétele folytán tényleg és ünnepélyesen is beléptél azok sorába, kik e negyedfélszázados főiskolában a tudomány, a protestáns szellem, a magyar haza és társadalom szolgálatában állanak.

Az ősi szokás kegyeletes erejénél fogva ma egy szép, tartalmas, főiskolánk tanári karához méltó székfoglaló értekezéssel kötötted meg véglegesen és teljesen azt a kapcsolatot, mely téged, minket s Alma Materünket egybefűz.

Bizalom várt, szeretet fogadott. Te rövid itt működésed alatt a bizalmat a képesség és készség kész pénzére váltottad, a szeretetet hasonló szeretettel v szonoztad és lényegesen hozzájárultál ahoz, hogy koi

légiumunk akadémiáján a tanári kollegialitás teljes bensősége szülje meg az egyetértésnek azt az összhangját, a mely nélkül sikeres működésről, belső határról, építésről, külső tekintélyről szó nem lehet.

Ezek a személyi mozzanatok nagyon is hozzá tartoznak valamely tanár működésének értékeléséhez, mert az iskolát nem az épület, nem a berendezkedés, nem is csupán a még oly helyesen megállapított tan-szervezet, hanem magok a tanárok tehetik nagygyá, vagy kicsivé, virágzóvá, avagy hanyatlóvá.

És mégis engedj meg, s engedje meg a mélyen tisztelt közönség, hogy a puszta személyes érzelmeken felül, általános elvi magaslatra emelkedve intézzek pár szót az én székét most elfoglaló ifjú barátomhoz és kartársamhoz.

Sajátos, de jóleső véletlen, hogy az üdvözöl, mint akad. igazgató, téged az ág. evangélikus egyház hívét a debreceni ev. ref. főiskola jogtanári katedráján. ki maga még egy évtized előtt a sokat szenvedett s méltán nagyhirű eperjesi ág. evangélikus tiszakerületi kollegium jogakadémiájának volt egyik igénytelen tanára, s a Caraffa vértörvényszékének helye mellett közvetlenül szomszédságban emelkedő, hamvaiból új életre kelt főiskola fala között hirdette a tudomány igéit.

Boldoggá tesz ez alkalom engem, ki a két magyar protestáns egyház testvériesülésének, sőt uniójának mindenkor híve voltam s az is maradok. Érzem, látom, hogy az idő, mely a felekezeti ellentéteket inkább kiélesíti, mint elsimítja, nem alkalmas az egyházi egyesülés megvalósítására. De igenis, az a sok támadás, az a sok gyanúsítás, az a nyílt és titkos harc, mely a reformáció alapeszméi s legszentebb vívmányai ellen megindult: a lelkiismereti szabadság és szabadvizsgálódás elnyomása, a politikai jogegyenlőség és viszonyosság megsemmisítése, vagy hazug magyarázata, a gyengébbnek az erősebb részére való kiszolgáltatása, más oldalról a közönyösség, vagy a hitélet egyenes megtagadása közös védelemre, közös munkálkodásra szólítják a magyar reformáció minden testvér-ágazatát.

Nem érem meg az egyesülést, az uniót. De lekem megvigasztalódik, ha látom, hogy ha a hittételekben némileg külön válunk is, egyesülünk a hit- és társadalmi életben, az intézmények, az alkotások, a mindennapi működés reális világában.

E szempontból nagy nyereségnek tartanám az állami egyetemeken tervezett protestáns teológiai fakultások megfelelő módozatok melletti felállítását. És a kegyelet érzésével hajlom meg annak a nemes férfiúnak, Szártóry Imrének emlékezete előtt, ki a te tanszéket alapította, azzal a kívánsággal, hogy hitsorsosa, ág. evangélikus vallású ember töltse be; a ki Eperjest és Debrecent a két iskola növendékei számára alkotott stipendiumokkal igyekezett összehozni egymással.

Látnoki ereje volt annak a nagyműveltségű, a mindennapi mértéken messze felülemelkedő férfiúnak. Vajha értenők meg a maga teljes fenségében, nagyságában az ő hatalmas intencióját!

A másik kérdés, a miről hozzád szólva, téged üdvözölve, meg akarok, habár egész röviden emlékezni, az, hogy szolgálhatja-e a tudomány férfija, a tanár, vallása, egyháza tanait s érdekeit igaz meggyőződésből? Más szavakkal van-e valódi ellentét a tudomány és a vallás között? És hogy ezt a kérdést itt fölvessem, az indít reá, hogy te hivatali esküd utáni szép beszédedben nemes hévvel kötelezted el magadat mindkettő szolgálatára.

Eszem teljes meggyőződése, szívem legbensőbb

érzelme az, hogy a protestáns vallás követői mindkettőnek együttesen szolgálhatnak.

A tudomány és hit világa annyira különböző, hogy a kettő alapjában véve nem is ütközhetk egymásba; ha szabad egy triviális hasonlattal élnem, annyira nem, mint két egymás mellett haladó vasúti vonat.

A tudomány birodalma arra terjed ki, a mit minden részletében, mivoltában és oksági összefüggésében megismerhetünk. A hit világa arra, a mit így meg nem ismerhetünk és magyarázhatunk, s ide tartoznak lét és nemlét, s a végső okok legnagyobb, az ember jelenlegi tudása szerint örökké megfejthetetlennek látszó problémái.

A mi a tudomány körébe tartozik, az valósággal sohasem is tartozott a hit világába, ha az emberi tévedés oda is osztotta be ideiglenesen s bármennyire haladjon s szélesbedjék a tudomány, a hitet kiölni sohasem lesz képes, mert ennek feladatát nem teljesítheti, az uralma alá tartozó megoldatlan kérdéseket meg nem oldja.

A protestáns vallás jövőjének szilárd alapját éppen az képezi, hogy a hit és tudomány közötti ezt a viszonyt teljesen felismeri, s ezért nyugodtan enged utat az emberi lelkiismeretnek a szabad vizsgálódásra. A gyengét talán megkábithatja a szabadság mámorja, s midőn a Teremtő által megállapított öröktörvényeket felismeri, azt hiszi, joga van a mindenható ős erőt és okot, az Istent megtagadni: de az erős lélek meg nem tántorodik, s a tudomány legfenségebb vívmányai a legnagyobb áhitatra s imádatra ragadják Ura és Isiene iránt. A protestantismus nem köti meg dogmáival az észet, a mint külsőségekkel nem ingeri az érzékeket. Hatása tiszta és mély; lehetnek idők, midőn meghomályosulni látszik, de a ború után annál fényesebb lesz derüje.

E felfogás, ez irány munkását, e bölcsészeti iskola képviselőjét ismertem föl benned, s mint ilyennel igaz lelkesedésből szoritok kezét.

Isten áldása legyen rajtad, működéseden, e főiskolán. hol a fanatismustól ment hit, az igazságra törekvő tudomány, a lángoló hazafiság, az emberszeretet szolgálatában kell állanunk. Kössön össze téged mindenkor előljáróinkkal, tanártársaidal s az akadémiai ifjúsággal a legigazabb, legmelegebb bensőség! Válj örömeire s büszkeségére a magyar reformált egyház ez ősi főiskolájának!

Légy üdvözölve! Főtiszteletű és méltóságos Püspök úr pedig fogadja szíves megjelenéséért, az igen tisztelt közönség nemes érdeklődéséért tanári karunk hálás köszönetét.

A nagy-beregi iskolák államosítási ügyéhez.*

Az „Egyetértés“ nov. 16 iki számából olvastam a tiszántúli e. ker. közgyűlés azon napi tárgyalásáról szóló tudósítást, melyen a beregmezei iskolák államosítása felett Uray Imre beregi gondnok úr tartott nagyhatású beszédet s beszéde folyamán keményen meggyanúsítja — nem — sárral dobálja az érdekelt egyházak lelkeszeit, tanítóit és hatóságait.

Minthogy ez az ügy visszatétetett az egyház megyére, tehát még felszinen marad: csak nagyon

* Mi az „audiatur et altera pars“ elvénél fogva kiadjuk e cikket, de azt kijelentjük, hogy mi az iskolák államosításának mai viszonyaink között elvi ellenzői vagyunk. Hisszük különben, hogy Uray is majd megfelel az érvelésre, Szerk.

röviden bemutatam a t. olvasó közönségnek, hogy épen *Nagy-Bereggel* szemben mennyiben van a gondnok úrnak igazsága.

N.-Beregen az ev. ref. egyház két iskolát tart fenn községi és állami segélylyel, mert maga nem képes. A község ad annyit, a mennyiből az egyik tanító fizetése kitelik, ezenfelül fizeti a szegény gyermekek tandíját, évenként 2–300 kor.-t; az állam adja a korpótléket. A tényleg iskolába járók száma egyik, mint másik iskolában 120-tól 130-ig. A tanítók tanítanak dicséretreméltó buzgalommal, kitünő eredménnyel (L. az e. m. jegyzőkönyveket) és panasz nélkül. Panaszra oka csak a tanítató szüléknek van, kiknél a végrehajtás egyházi és isk. adóként ritkán szünetel.

A község, az vagyonos; van 4000 kataszt. hold erdeje; szakértők szerint ér 3 milliót. De óh, ha ez a 3 millió csak 1% bruttó jövedelmet hozna, de nem volna oka a gondnok úrnak rólunk olyan gúnyosan beszélni. Ám nézzon utána, akit illet, hogy ez a temérdek vagyon — a népességhez viszonyítva mondom temérdeknek — nettó alig jövedelmez valamit; felémészli azt az üzem tervszerint való kezelés költsége... Hijába! ez nemzetgazdasági szempontból történik...

Ez a tényleges állapot az állami iskola szervezése előtt.

Lássuk most már, hogy jöttünk mi egyház az államosítás kérdésébe? A stat. adatok, tanfelügyelői és körorvosi jelentések alapján a vármegye elkötelezte a községet még 3 iskola szervezésére, illetve 3 tanító beállítására. A község számot vetett magával s a 2×2 alapján kimondotta, hogy adot! körülmények között, a midőn t. i. már egy tanerőt ő fizet, az egyház és iskolai épületeket ő tartja fen: a vármegye kivánalmát teljesíteni képtelen. Hiszen most, mikor 1200–1400 koronát ad évenként készpénzben a tanügyre sem képes havi vagy negyedéves részletekben rendesen fizetni, hát akkor!? Valamit tenni kellett. Segítségül hívta az államkormányt, a melynek részéről biztatást nyert, hogy a mainál alig valamivel nagyobb teherrel az egész község tanügye rendezve lesz. Egyben felszólította az egyházat, hogy az állami iskola beállítását esetén mit szándékozik tenni iskoláival?

Az egyház majdnem az, ami a község; presbyteriuma csaknem egy a képviselőtestülettel. Az egyház így okoskodott: ha szervezve lesz az állami iskola községi hozzájárulással, akkor a község joggal beszüntetheti a felekezeti iskola fenntartására eddig adott segélyt vagy ha ezt nem tenné is, a felekezeti iskola fennállása illosoriusá válnék, mert mindenki a tandíjmentes iskolába küldené a gyermeket. De meg. a megmaradó egy tanítói jövedelem is tandíj nélkül oly kevésre zsugorodnék össze, hogy tanítót, legalább okleveles tanítót, aligha kapnánk rá. Ezek mellett: kétféle jellegű iskola és tantestület egy 1600 lelkes községben, hol az egyik gyermek kötelezve van tandíját fizetni, a másik nincs: e körülmények beláthatatlan kellemetlenségeket, gyűlölséget, haragot és ki tudja mit nem eredményeznének.

Ilyen gondolatok után — a kényszer hatása alatt — elhatározta az egyház presbyteriuma és közgyűlése, hogy *iskoláinak beszüntetésére — az állami iskola beállítása esetén — engedélyt kér.* És tette azt csak azért, hogy az állami iskola felállítását esetén kántor nélkül ne maradjon, ideiglenesen sem, mert ha az egyház engedélyt nem nyer a beszüntetésre, nem nyer annyi kedvezményt sem az államtól, hogy a kinevezett

tanítók a kántori teendőket elláthassák; már pedig tandíjfizetéssel fentartott iskolánk — tanítványok hiányában — azonnal magától beszünik mihelyt az állami megnyílt, a meglévő fizetésre pedig — nyugdíj jogosultság nélkül — igényeinknek megfelelő kántort sem kapunk. Ugy gondolta az egyház, nemcsak, de megbeszélgette, hogy a küszöbön álló tanítói nyugdíjtörvény revíziója után — a mikor a legnagyobb valószínűséggel a vallástanítók is nyugdíjjogosultságot nyernek — fog szervezni egy kántor-vallástanítói állást, *tehát már a kezdeményezésnél ki volt zárva az a gondolat is, hogy a tiszteletes 50 frtos vallástanítási díjat kapjon.* Ilyen értelemben szerkesztette meg a szükséges esetére az ideiglenes kántori díjlevelet is. Itt van már helye aztán, hogy a magam részéről, *a t. gondnok úr különösen reám célzó nyilatkozatát visszautasítsam s kifejezzem a csodálkozásomat a felett, hogy a t. gondnok úr ily bizonyosan ismervén az iskolák államosításának — mint az egyházak ellen elkövetett vétkes merényletnek — okát, nem sietett itthon az egyházi törvények 158. §. d) e.) pontjában biztosított jogát érvényesíteni, hanem megvárta, míg egy felsőbb helyen piszkolhatja saját fészket.*

Óh, mi igen szívesen fogadtuk volna tanácsát és fogadjuk a jövőben is, csak szóljon hozzánk a *szerelem lelkével* s ne támadjon meg ok nélkül papot, tanítót, gyülekezetet. Kitől várjunk védelmet, tanácsot, ha saját előljárónk ok nélkül vádol? Ez-é a jutalma azoknak a nemzetnapszamosoknak, kik testi-lelki erejüket emésztik az ember feletti munkával, hogy jogos címökből az üzzön gúnyt, a kitől támogatást s biztatást remélnek? Gyanúsítani könnyű; az emberi gyarlóság meg hajlandó is ebben az önző korban a rosszat inkább feltételezni, mint a jót.

Még csak parányi türelmet kérek.

Van egy módja annak, hogy Beregen az állam segítségével fentartassanak s fejlesztessenek az iskolák, de e mód viláért sem a legeltetés megadóztatása, mint a t. gondnok úr gondolja, mert ez koldússá tenné a lakosságot, hanem egy egész erdőrésztelnek az értékesítése, a melyet meg nemzetgazdasági szempontból nem lehet keresztül vinni nekünk itthoni csekélységeknek. A n.-bereg erdők ugyanis ajándékképpen Lorántffy Zs. és Rákóczi György által adattak Nagy-Beregnek bizonyára csak úgy mint reformátusoknak; méltó joggal lehetne hát ezek egy része *fundus studiorum*. Az 1859. évben azonban azon elv alapján, hogy egyház és község egy: csupán a község nevére táblázták be. Most nyúlunk már hozzá mi egyház, pedig még 50 évvel ezelőtt a presbyterium ilyen tartalmú határozatot hozott: „a biró uram vágasson fát, csináltasson szőlőkarót, s árat adja a kurátor kezeihez.”

Ezek azok, miket a beregi iskolák államosítása ügyében s a magam, tanítóink és gyülekezetünk tisztességének megvédelmezése céljából közölni kívántam.

N.-Bereg.

Vigvári Mihály,
lelkész.

Levél a szerkesztőséghez.

Nagyiszteletű szerkesztőség!

Ismervén a viszonyokat, s olvasván az én szerzetel teljes drága barátom (rövidség okáért már csak így nevezem) Szabó Zsigmond úr szíves reflexiójára adott minapi igénytelen válaszomat: lelkész társaim bámulatukat fejezték ki előttem amaz önuralom fölött,

melylyel ripsztoamat papirra vettem s a nagy. szerkesztőség szives közvetítése folytán napfényre hoztam.

Igen ám, de én Madách-csal tartok:

„Ki szűnyog ellen oly fegyvert ragad,
Mit medve ellen vinni hősiség,
Bolond.“

Nos, én egy magát teleszivott potrohos szűnyognál nem láttam egyebet az én szeretettel teljes drága barátomban. Egy sima legyintés — s tovább száll.

Sőt, jóllehet miandeken medvének akar láttatni az én szeretettel teljes drága barátom, elébem kerülven s útamat állván ismét egy bozontos cikkelyével: én még mindig nem teszem meg neki azt a szivességet, hogy medvének lássam és megfelelő gerundiummal lapogassam meg széles homlokát.

Nem teszem meg neki ezt a szivességet épen az ő érdekében.

Az én szeretettel teljes drága barátomra ugyanis — az ő legsajátabb hite szerint — még nagy és magas kulturmissió vár valláserkölesi s egyháztársadalmi életünk kopár mezején; már pedig ha én őt a fenttiszelt medvének nézve, megfelelő gerundiummal térítem ki útamból, könnyen megeshetik, hogy bundájával egyetemben foga is ott marad a porondon, és akkor az ő kulturmissiójának valláserkölesi és egyháztársadalmi életünk kopár mezején — örökre vége.

Hát csak megmaradok a szűnyognál, s az én szeretettel teljes drága barátom összes szereplését e becses lap hasábjain, nem veszem egyébként, mint a túlértett önteltség szerény (!?) durúszolásának.

Ennek a durúszolásnak persze vannak ugyanám kihívó — (ne méltóztassék feledni nagy. szerkesztőség, hogy *keztűs kézzel* traktálom a témát) — markánsan kihívó akkordjai. De hiszen ki-ki azt a dudát fújja, a melyikhez ért, és úgy fújja, a hogy tanulta.

Hallottam én (s bizonyosan hallott a nagy. szerkesztőség is,) kecskebőr dudát is már nyekegni s elhaladtunk mellette a nélkül, hogy további figyelemre méltattuk volna; örültünk, ha fülünk dobja kívül került gyönyörűségeken nyekegő hanghullámainak spharáján.

Igy vagyok én most az én szeretettel teljes drága szűnyogom — akarom mondani: barátom durúszolásával

És mégis a finom zenei opus egyik briliánsúl nüancirozott részlete megtagadtatja velem önmagamat, s vissza kell idéznem a nagytitzeletű szerkesztőség becses figyelmébe is, hogy igen-igen röviden foglalokozzam vele.

Azt zöngi az én szeretettel teljes drága szűnyog . . . már megint? . . . Mondom hogy: szeretettel teljes drága barátom — azt zöngi, hogy bizonyos dolgokat ő nem tart szennyeseknek. Ipsissima verba.

De hát ki állítja felőle, hogy szennyeseknek tartja? Az a baj épen, hogy nem tartja. Bár annak tartaná. Mert a valláserkölesi kultura szempontjából — melynek zászlója alá anno dacumal ő is fölesküdt — az volna kívánatos, hogy annak tartsa ő is, a nagy kultur tényező.

De engedelmet! . . . Mégis, aligha szennyeseknek nem tartja, még Ő is azokat a bizonyos dolgokat.

Nem tartja? . . . Ismét erősíti? . . .

Hjah, igaz, igaz! A nagy Pál azt mondja:

„*Haiva Kaθapa τοις Καθαροις*“ (Ep. ad. Tit. Cap. I. 15.)

No, ha ő ezt érti, óh akkor én remegve az Ő minden földi salakon túl emelkedő, kolosszálisan csodás

alakja előtt, csak annyit bátorodom kérdezni: miért takargatja hát azokat a keztűtlen kézhez nem való dolgokat, miért födözgeti oly szivósan minden néven nevezendő birói széles köpönyegével? Nagy mihaszna. Igen, mert mennél jobban akarja, hogy csak a populé — (Te vagy az, te hitedet, vallásodat szerető, tiszta erkölcsöd öréül a papodat tartó, templom építő, iskolákat emelő, hiven adózó, egyházfentartó, földhöz ragadt szegény kálvinista nép! —) mondva készített vádjai lebegjenek a könnyen csalódó világ szemei előtt, mennél jobban igyekszik, hogy a keztűtlen kézhez absolute nem való dolgok el — befödöztesse: annál penetránsabbá teszi e keztűtlen kézhez nem való téma körül a dániai illatot.

S nemde nagytitzeletű szerkesztőség, ez már aztán csakugyan izlés! . . .

Egyébiránt, hogy mihez nem akartam és nem akarok én keztűtlen kézzel nyúlni, arról bárkit is tájékozhatnak azok az akta-másolatok, a miket én a nagytitzeletű szerkesztőségnél deponáltam s a mikbe a nagytitzeletű szerkesztőség — azt hiszem — minden *komoly* érdeklődőnek betekintést enged.

Különben pedig nagy. szerkesztőség! ebből a polemikus alkalomból kifolyólag s jelen soraim záradékául — lelkészi karunk nemes ambicióval küzdő tagjairól nem is szólva — szeretném a dr. Várady Zsigmondok, Padrah Sándorok, Hajual Istvánok, Imre Józsefek, Szilassy Aladárok, Ritoók Zsigmondok s Hegedűs Sándorok fülébe — a kik tehetségök legjavával arra törekednek, hogy minél intenzívebb, minél áthatóbb morális és ethikai tartalommal telítessék istenadta magyar kálvinista egyháztársadalmunk — szeretném oda kiáltani: édes uraim! oltsátok meg önzetlen lelkesedétek tiszta, szent tüzét; hagyjatok föl a meddő küzdelemmel; mert mindaddig, míg a ti lángbuzgalmú actiótokat olyannemű nesusok ellensúlyozzák, mint a minőnek az én szeretettel teljes drága barátom, feje körül a tanácsbirói nymbuszzsal, a szóban forgó odiozus ügynél képviselője, magyar kálvini egyházunk sohasem fog prosperálni, soha sem lesz képes sem extensive, sem intensive annak a morális és ethikai erőnek a kifejtésére, a melyet ti elemi követelményül állítottok föl vele szemben.

De mért lankasztanám csak egy percre is, a nemes hévvel küzdök izmait? . . .

Bizom a morális igazság s ethikai szépség végső diadalában.

S az a nesus is, mely ellen én fölemelém itt gyöngye szavamat, eszembe juttatja az Úr mondását:

„Te Lucifer meg, egy gyűrű te is
Mindenségemben, működjél tovább:
Hideg tudásod, dőre tagadásod
Lesz az élesztő, mely forrásba hoz
S eltántoritja bár, — az mit se tesz —
Egy percre az embert, majd visszatér.
De bűnhődésed végtelen leend,
Szünetlen látva, hogy mit rontni vágyol,
Szép és nemesnek új csirája lesz.“

Dixi et salvavi animam meam.

Fogadja a nagytitzeletű szerkesztőség ki való tiszteletemet s nagyrebecsülésemet.*

Majtis, 1900. nov. hó 19.

F. Vargh Lajos.

* A vitát ezzel bezárjuk.

Szerk.

Görömbei Péter esperesi jelentéséből.

Nagytisztelétű egyházmegyei közgyűlés!

Megváltoztak, főleg a félszázad, sőt lehet mondani, hogy a negyedszázad előtti viszonyokhoz képest is megváltoztak a viszonyok körülöttünk. A vallásos, egyházi élet célja ugyanaz ma is, a mit Jézus az evangéliomokban kijelölt: Isten országának építése; ámde az utak, módok, eszközök, melyek által e dicső, ez isteni célt elérhetjük, mások ma, mint voltak egy fél, avagy csak negyedszázad előtt is. S míg félszázad előtt ért reform. egyházunk a templomban az igehirdetéssel s az iskolában az alapos vallásos oktatással, ma az oly nagy mértékben megváltozott viszonyok mellett ez nem elég. Változni kell működésünk irányának, terének és eszközeinek is.

Hogy felső szabolcsi egyházmegyénk derék lelkészi kara, tanítói s presbyteriumai a változás szükségét élénken érzik, erre nézve rá merek mutatni ezen esperesi évi jelentésemben a látogatóságok által összegyűjtött és általam feltüntetett adatokra. Ezen adatok nyilván igazolják, hogy a vasárnapi predikálások s biblia magyarázatok mellett, itt-ott helyenként már köznapokon is tartatik legalább téli időben biblia magyarázat. Ezenfelül a konfirmandusokat majdnem mindenütt a lelkészek oktatják s vezetik be a hit és vallás titkaiba s ismertetik meg velök reform. vallásunk hitelveit és egyházunk magyarországi ev. ref. egyházunk zivataros, de tanulmányos, felemelő történetét.

Bátran merek rámutatni a szegényekről való gondoskodás rovatára is, melyből kiolvasható, hogy nemcsak a szegény iskolás gyermekekről, hanem itt-ott a gyülekezet elesett szegényeiről is történik egyházi életünkben gondoskodás.

Azután ott van a kegyes adományok és hagyományok rovata, mely 90 frtot ír, az áldozatkész lelkek számlájára.

Hálás érzelmekkel eltelve emlitem fel itt is, hogy építkezésekre s épületek javítása és fentartására több mint 22000 frt fordítottatott egy esztendő alatt (1899) e. megyénk gyülekezeteiben.

Itt-ott már a neme felekezetünkbeli iskolába járó gyermekek hitelveink szerinti vallásos oktatásáról is történik gondoskodás, bár e téren még sok a tenni való! . . .

Az egyháztársadalmi tevékenység is érdemel némi figyelmet nt. e. m. közgyűlés! Látjuk e jelentés megfelelő rovatában részletesen, hogy olvasó-körök, dalárdák, ifjúsági egyletek, temetkezési társulatok stb. stb. szerveztettek már több helyen. Az olvasott lapok számbavétele is nyújt némi örömet és meglepedést; mivel azokból egyrészt a vezetők, a lelkipásztorok és a tanítók merítenek s szereznek ismereteket s kedvet és lelkesedést istenes, szent munkájukhoz; másrészt a hívek is tájékozódást szereznek az egyházi irányú szellemű lapok olvasása által, a vallási és egyházi élet mezején.

A hitelszövetkezeteknek lelkészeink s tanítóink vezetése alatt levő szaporodása is megnyugvással tölt el, mivel a pásztoroknak, a lelkészeknek és a tanítóknak e téren való vezérkedése s működése által a hívek anyagi jóléte mozdítatik elő; a mi már nemcsak egyházi, hanem hazafias, magyar nemzeti érdek is. . . Nekünk kalvinista magyar lelkipásztoroknak pedig ez is szent kötelességünk. S hivatásunknak csak így felelhetünk meg igazán, ha a haza érdekében is megtesszük s pedig első helyen kötelességünket.

Csak arra hívom még fel a nt. e. m. közgyűlés becses figyelmét, hogy a segélyezés rovatait vesse össze a fél, avagy csak a negyedszázad előtti ilyenmű bevételek és kiadásokkal s azonnal szembe fog tűnni a mérhetetlen nagy változás. az állapotok s viszonyok nagymérvű átalakulása.

Az egyházmegyei bizottságok működésének átolvasása s megfigyelése is mond s mutat valamit, mutatja nevezetesen azt, hogy az e. megye lelkészei s tanítói testületekké, társulatokká tömörülve, jelentékeny munkásságot fejtenek ki úgy a szakkörökben, mint általában kulturális s egyháztársadalmi tekintetben.

Hogy ez évben is, mint általában évről-évre, templomok, iskolák, lelkészi s tanítói lakások, épültek és épülnek, azok is a fejlődés, haladás, az új idők s viszonyokhoz való alkalmazkodásnak biztató jelei s erőt, kedvet adnak a további küzdelemhez!

Azonban mindezek még csak a kezdetet jelentik a jól választott út-irányban; mert ezerszerre annyi még a tennivaló, mint a mennyit tettünk. Sok még a fogyatkozás, a hiány. Sok a fény mellett az árnyék, vannak helyek, egyházközségek, a hol hetenként nem tartanak mindennap isteniszteletet. A biblia magyarázatot, legalább télen, köznapokon is meg kell honosítanunk gyülekezeteinkben. A konfirmatiót az E. T. (126. §.) szerint is a lelkésznek kell tanítani. Baptisták, nazarénusok, sőt felekezetenküliek is vannak; habár hála Istennek! kevesen; de mégis vannak! A viszálykodó és a vadházások nagy száma erősen sürgeti a lelki gondviselést. Egyház társadalmi téren pedig csak belekóstolunk a nagy szent és idvességre vezérlő munkába. Folyamatban vannak: a leányintézetek ügyeinek diadalra juttatása s az egyes gyülekezetekben reform. ker. nőegyletek szervezése, melyek mind jelzik az utat a cél, a diadal felé!

De az akadályok, a nehézségek, melyekkel az evangéliomi igazságok diadalra juttatása mellett még meg kell küzdenünk, számlálhatatlanok. Megszaporodtak ez akadályok főleg napjainkban, midőn a sanyarú életviszonyok s nyomasztó terhek mellett ellenséges áramlattal is meg kell küzdenünk és pedig a türelem, a kitartás és a szeretet evangéliomának erejével és hatalmával egyedül. És nem elég a panasz, a sópánkodás, a jajveszékélés; sőt nem használ a fegyverek csattogtatása sem. A ki aratni akar, annak szántania s vetnie kell; a munkára, az ekeszarvára kell vetni kezeinket, ha boldogulni akarunk. Én merem is remélni, hogy miután a fizetéskiegészítés, a közel jövőben már úgy a lelkészek (1898. XIV. t.-c.), mint a tanítók (1893. XXVI. t.-c.) anyagi nyomorúságain legalább valamit enyhíteni fog, az anyagi gondok békőiből felszabadult lelkek nemes versenyre fognak kelni az evangélium eszméinek, gyülekezeteink életében való megvalósítása érdekében. És erre sarkalnak, ösztönöznek is protestáns világi jeleseink: Bernáth Elemér, b. Bánffy Dezső, Dókus Ernő, Dókus Gyula, dr. Hajnal István, Hegedüs Sándor, Komjáthy Béla, b. Prónay Dezső, Mecner Béla, Mocsáry Lajos, Ritoók Zsigmond, Szilágyi Dezső, Tisza Kálmán, Zsilinszky Mihály, hogy még egy nagy sorozatot elhallgassak, a kik irányadó beszédekkel odaállanak a lelkész egyesületek, irodalmi társulatok zöld asztalaihoz s nem tartják magukhoz kicsinyesnek vallásérkölesi, egyházi ügyekről, tárgyakról, szakszerű felolvasásokat tartani. Sőt előállanak a lelkes prot. nők s szívvvel, lélekkel, jótékony célú munkával, jelentékeny áldozatokkal és ugyancsak evangéliumi

szellemű és irányu munkássággal, felolvasásokkal, könyvek írása s javításával jönnek egyháztársadalmi téren segélyünkre úgy, hogy ebben egy jobb kor hajnalhasadását méltán szemlélhetjük; csak . . . aztán mi ne maradjunk hátra, a „hivatalosak és választottak“, napjainkban ime nemcsak a lelkészek, hanem jóra való, derék reform. tanítóink is sürgetik, hogy: „alkossunk minden faluban, minden városban, hol hitsorsosaink vannak, reform. olvasóköroket, reform. ifjúsági egyesületeket, reform. énekkarokat, szeretet — egyesületeket, vallásos iratokból népkönyvtárakat; rendezzünk az ősz és tél folyamán vallásos összejöveteleket, estélyeket, felolvasásokat; egyszóval dolgozzunk szóval, tettel, kézzel, lábbal és minden erővel.“ (Sárospataki Lapok 1900. 19. sz.) Amde, ha vannak is szórványosan ilyen egyesületeink, hol vagyunk mi még s egy jól berendezett angol „protestans paróchiához“, melyről „Cura pastoralis Angolországban“ c. alatt így írt néhány év előtt egyik egyházi lapunk: „hogy helyes fogalmat szerezzünk az angol kura pastoralis által szervezett parochialis fejleményekről, nem lesz érdektelen, ha egy közönséges angol parochiában életbe lépett egyetek működését megismertetjük. Meggyőződünk ebből, mennyire azonosítva van a parochia a népek mindennapi életével és szükségeivel“ stb. Itt aztán előszámlál egy néhány egyesületet, p. szegényeket, beteget segítő egyesület; bibliát olvasó, éneket gyakorló egyet; takarékoságot terjesztő egyet; vasárnapi iskola egyesület; a remény szövetsége (ifjak egylete); munkások klubja; testgyakorló egyet; missiói egyet stb. stb; vagy 22 egyesület, melyeknek mind a prot. a parochia a központja.

S így végzi az ismertetést: „Ilyen körülbelül a jól berendezett angol protestans parochialis életnek képe, mely a hívek közvetlen kezelését, s minden érdeklődőnek folytonos részvételét veszi igénybe.“ (Prot. Egyh. Isk. Lap 1888. évi 29. sz.)

Ezeket sürgette a múlt évben a „Debreceni Prot. Lap“ számaiban Risoók Zsigmond, midőn e tárgyú cikkelyét így végezte: „Egyházaink kebelében a szeretet és humanismus intézményeit kell szerveznünk“ . . . Ezeket sürgette b. Prónay Dezső is akkor, midőn ama kijelentést tette: „Azé az egyházé a jövő, mely mint szervezett testület, az emberiség nyomorának enyhítésére, erejéhez képest, a legtöbbet lesz képes tenni.“

Ezekhez képest engedje meg a nt. e. m. közgyűlés, ha én most is, mint az előző években megismétlem s tisztelettel ajánlom elfogadásra, immár többször hangoztatott javaslataimat. Nevezetesen:

1. Rendelje el, mondja ki az e. megye, mikép a köznapi isteniszteletek énekléssel, imádsággal, minden gyülekezetünkben, minden reggel pontosan megtartassanak.

2. A biblia magyarázat nemesak vasárnap délután, hanem — télen — köznapokon is tartassék (mint Debrecenben és több alföldi gyülekezetünkben); esetleg — felváltva — egyháztörténelmi magyarázat, előadás is tartható.

3. A Debreceni Prot. Lapot minden lelkész és gyülekezet járassa.

4. A presbyteriumok minél gyakrabban, főleg télen lehetőleg minden hónapban gyülekezzenek. A presbyteriumok jegyzőkönyveiből körülbelől leolvasható az egyházi élettevékenység.

5. Egyháztársadalmi téren a viszonyokhoz képest,

minél több jótékony célú s közművelődési irányú társulatok, egyesületek szerveztessenek.

6. A konfirmandusokat a lelkész oktassa.

Szerény évi jelentésemet s igénytelen javaslataimat a nt. e. m. gyűlés nagybecsű figyelmébe ajánlom.

Görömbei Péter

felső-szabolcsi esperes.

IRODALOM.

Közelébb megjelentek s lapunknak megküldettek a következő jegyzőkönyvek: 1. A beregi ev. ref. egyh. megye f. évi márc. 27—28-iki beregszászi gyűléséről. 2. A nagybányai egyh. megye 1900. szept. 3. Szinér-Váraljai gyűléséről. 3. A f.-szabolcsi egyh. megye 1900. ápr. 24—25-iki nyiregyházi gyűléséről. 4. A heves-nagykunsági tanító-egylet 1900. jul. 18-ik. dévaványai gyűléséről. 5. A nagyszalontai egyh. megyei tanító-egylet 1900. máj. 21. és jul. 13-iki nagyszalontai gyűléséről.

A kath. hitazonoklat története Magyarországon a legrégibb időktől napjainkig. Ily című, 40 ivre terjedő nagy munkára hirdet előfizetést Babik József, egri kath. képezdei igazgató-tanár. Tervezete szerint bevezetésül közli a hazai és egyh. történelem azon főbb eseményeit, melyek a hitazonoklat tartalmi fejlődésére irányítólag hatottak. A ker. és kath. egyházi tudományosság állapota címen azokat a dolgokat említi fel, a melyek a hitazonoklat történetével szoros összefüggésben állottak és állanak. Következik a hitazonoklat általános, külön fejezetekben pedig részletes ismertetése, hittudományi, erkölcsi, társadalmi, művelődési és nyelvészeti szempontból. Minden időszak végén pontos és részletes könyvészeti közöl. Ez a tervrajz. Babik könyve nem első lesz nálunk e nemben. Megelőzte őt dr. Mihalovics Ede nyitrai kath. theol. tanár, akinek munkáját a kir. tud. egyetem hittani kara a Horváth-alapból 2000 koronával jutalmazta. Ebből a műből „A kath. prédikáció története Magyarországon“ címmel már meg is jelent az első kötet 27 1/2 iven s tárgyalja a keresztyénség terjesztésétől Pázmány föllépéséig terjedő időt. Nem tudjuk, hogy nem áll-e a fentebb említett pályázattal a Babik föllépése is valamelyes összeköttetésben, de azt látjuk, hogy a katolikusok figyelme teljes erővel irányult az irodalom oly mezejére, mely eddig el volt hanyagolva, melynek művelése pedig nagyfontosságú. A katolikusok már régen készülnek ehez. Az egyetem hittudományi kara már 1875-ben meghirdette a hitazonoklat történetére a Horváth-alapból a pályázatot. Huszonötévtnek kellett elteln, míg a mű végre létrejött, s im most egyszerre kettő is áll elő. Babik azt mondja, hogy ő 1883. óta dolgozik legnemesebb becsvágygyal a magyar kath. hitazonoklat történetén. A Mihalovics dr. munkája pedig kétségkívül érdemes munka, ha egyszer az egyetem hittudományi kara oly magas pályadíjra méltatta. Az ő munkájának tervezete az egyháztörténethez alkalmazkodik, mert szerző szerint a prédikáció története az egyház történetének egy része. Azért megkülönbözteti a hittérítés korát, középkort, újkort, mely utóbbi a protestantismus behozatalával kezd meg. Minden kornál röviden festi a vallási állapotokat, hogy ezáltal háttérrel adjon a préd. képének; előadja a kath. egyház intézkedéseit a hitazonoklat körül, a préd. külső körül-

ményeit, valamint a különös szokásokat, azután foglal-
kozik a hitszónokok képzettségével, működésével és a
hitszónoklati irodalommal. A második kötet december-
ben jelen meg. Ez tárgyalja a prot. kort, s ez lesz a
munka objectivitásának a kriteriuma. Minket, mikor
ezeket regisztráljuk, csak az szomorít el, hogy a magyar
prot. egyházszoneklat történetének megírására még
mindig nem gondolunk. Pedig mi prédikáló egyház
vagyunk, s nálunk a prédikáció százszor fontosabb,
mint a katolikusoknál. A múltban méginkább így volt.
Az, amit Babik mond előfizetési felhívásában, hogy
t. i. „A magyar prot. egyházszoneklat történelme”
még 1864-ben megjelent *Tóth Mihály* debreceni theol.
tanártól, fájdalom csak részben igaz, mert az idézett
munka csak a XVI. és XVII-ik század prot. hitszónok-
latát tartalmazza s azt is olyan alakban és annyi
fogyatkozással, hogy azt ma a feladat megfejtésére
irányuló jóakarátú kísérletnél egyébként alig tekint-
hetjük. Valamikor megirtuk már, hogy a papokra és
papnövédekre gyakorlandó közvetlen haszna mellett
azért is rendkívül szükséges egy magyar prot. egyház-
szoneklat történelmének megírása, mert vele, s általa
bizonyíthatná be legeklatásabban a magyar protes-
tantismus azt a nagy és jótékony hatást, melyet predi-
katorai az irodalom nyelvére, stílusára, a nemzeti ér-
zület ápolására és az egész magyar társadalom lelki-
ismeretére gyakoroltak. A katolikusok kétségkívül
majd még jobban kiemelik és glóriával övezik a Telegdy,
Pázmány és Káldi alakjait, kiknek dicséretétől zeng
már úgy is irodalomtörténetünk. Helyes, ameddig meg-
érdemlik. De suum cuique. Ne felejtjük el, amit *Révész
Imre* mond Szenci Molnárra vonatkozólag: „a reform.
zivatáros kora után nem egyik vagy másik biboros
főpap vagy mágnás hanem Istennek ezen nyomorral
küzdött szegény szolgálója az, aki a komoly és szabatos
magyar irodalmi nyelvnek korszakot alkotó munkása s
egyidőre megalapítója volt.” Sokan lesznek ilyenek az
elfeledett prot. prédikátorok között. E helyen s alká-
lommal ismét felhívjuk a M. P. I. T. figyelmét a magy.
prot. egyh. szoneklat történetének megírására.

Két alkalmi egyházi beszéd. 1. *Jubilaeumi
egyházi beszéd.* Elmondta miskolci 50 éves papsá-
gának évfordulóján 1900. jun. 10-én *Kun Bertalan*,
tiszáninevi ev. ref. püspök. A beszédet egy előima
előzi meg, mely egyszerű, kenetes, de mégis megindító
és fölemelő hangjával az imádkozás nagy mesterére
vall. A beszéd alapigéjeül *Zsolt. 116: 12. 16. 17.*
versének találó sorait választotta Istennek kedves em-
bere, a gondviselés különös kegyelme folytán ritka
szép kort bámúlatos szellemi és testi erőben ért leg-
idősb püspöke egyházunknak, akit országszerte tisztelet
és szeretet környez. A felvett szent igék alapján azt
a témát állítja fel, miként áldozhat legméltóbban a
Krisztus szelleme szerint hívő keresztyén lelkész
Istentől elvett jótéteményeiért, az ő hosszú terjedt
élete pályáján? S így felel reá: áldozhat 1-ször azon
édes visszaemlékezéssel, hogy a pályát, melyet meg-
futott Isten útmutatása után választotta, 2-szor azon
meggyőződéssel, hogy a sikert, melyet pályáján aratott,
nem önerejéből, de az isteni kegyelem segítségével
érhette el. A minden ízében apostoli szellemű, s a nagy
ember szerény önmegalázódását visszatükröző beszéd-
ben többek közt ilyen gyönyörűen jellemző sorokat
olvasunk: „Őszintén nyilváníthatom azt, miszerint, ha
ma kellene is pályát választanom, ma is e szerény
viszonyok közt vezető pályát választanám.” Aztán:

„Emelkedtem szerényen a pályán, melyre az Ur elhi-
vott, annyira nem keresvén a feltűnést, hogy sokszor
csudálkoztam a felett, hogy az emberek észrevették,
hogy vagyok.” Így csak olyan nagy lelkek beszélhetnek,
akik azt mondhatják az Irás szavaival: „Élek többé
nem én, hanem él énbennem a Krisztus. 2. *Bekő-
szöntő egyházi beszéd és imák.* Irta s 1900 jun.
10-én történt székfoglalása alkalmával elmondotta
Nagy Károly, a makói ev. ref. egyház egyik rendes
lelkésze. Ára 40 fillér. A tiszta jövedelem jótékony
célra fordítatik. A beszéd II. Tim. II. 15. versen épül
fel s arról elmélkedik, hogg a prot. lelkész miképen
tesz eleget az apostoli figyelmeztetésnek? Ugy ha
1-ször igyekszik Isten előtt kedves lenni; továbbá, ha
II. oly munkás, aki nem szégyenli a munkát; s végül
ha III. igazán hasogatja az igazságnak beszédét. Szö-
vegszerű téma és felosztás, nyomon járó fejtegetés,
magasabb felfogás nyilvánul a prédikációban, mely
nemcsak mint sikerült, szép alkotás köti le figyelmün-
ket, hanem elveinél, igazainál, általán tartalmi becsé-
nél fogva is teljes elismerésünkre méltó. Így prédikálni
csak hivatott, még pedig sokra hivatott lelkész képes.
A beszédet megelőző és követő imák versbe mennek,
de minden erőltettség nélkül oly simán, folyékonyan,
oly természetesen és egyszerűen emelkednek bennök
az áhitatos érzelmek Istenhez, hogy ezek után ítélve
a költői talentumú szerzőt mesternek kell tartanunk
az imák szerkesztésében.

K Ü L F Ö L D.

A new-yorki ref. egyház köréből.

(Vége.)

Az utolsó évtized alatt a magyar református
misszió-ügy hatalmas lendületet nyert az Egyesült
Államokban. A „Board of Home Missions of the
Reformed Church in the United States” hittestvéri
szeretete és áldozatkészsége oly nemesen nyilatkozott
meg a kivándorolt magyar reformátusokkal szemben,
hogy egyházak alapítására nemcsak erkölcsi támogatá-
sát, hanem megfelelő anyagi segítséget is nyújtott
nékik. Ez egyház buzgó áldozatkészségéről tesz tanú-
bizonyosságot amaz örömdetes tény, hogy Istennek ígéje
krisztusi tisztaságában s világosságában prédikáltatik
magyar nyelven ott is, hol eddig nem hallatszott annak
zengése s felépültek református Sionunknak erősségei
ott is, hol azok eddigelé építve nem valának.

New-Yorkban, a világnak eme, London után
legnagyobb városában, mely az északamerikai Egyesült
Államoknak anyagi és szellemi centruma, 1895. szept.
22-én alakult meg *hivatalosan* a magyar ref. egyház,
melynek lelkészévé Demeter Bertalan, akkor sáros-
pataki szénior (jelenleg boldvai ev. ref. lelkész) hiva-
tott meg. Az első istentisztelet szept. 22-én tartott
a „Home Chapel” nevű presbyteriánus templomban.
Október 6-tól kezdve már állandó presbyterium vezette
az egyház ügyeit. A new-yorki anyaegyházhoz nyom-
ban bejelentették csatlakozásukat, mint *társegyház*:
a *New-Jersey* államban fekvő *Passaic*; mint *leány-
egyházak*: a „magyar Dunának” nevezett *Hudson*
folyó mentén fekvő városok: *Haverstraw*, *Garner-
ville*, *Peekskill*, *Verplanck*, *Tomkins Cove*, *Rose-
ton*, *Rondout* és *East-Kingston*. Megalakult az egy-
ház női osztálya is, mely az egyházi élet fellendítése

érdekében az egyház férfi tagjaival együtt páratlan buzgalommal működött. „New-yorki és környéki magyar Ref. Egyház“ néven az állam törvényei szerint, mint hivatalos egyház kivitte a *chartert* (szabad levelet) és bekebeleztetett a new-yorki német ref. egyházmegyébe. Mint hivatalos testület megkezdte az egyházi ügyek hivatalos vezetését: szabályszerű *jegyzőkönyvek*, *anyakönyv* csakis ez időből maradtak fenn. Az angol missiói tanács a lelkészt évi 600 dollár (3000

tiszteletek alkalmával befolyó perselypénz illeti a fungáló lelkészt. A mi nem éppen kicsinylendő dolog, ha hozzáteszszük, hogy amerikai szokás szerint mindenki, a ki áldozathoz készül, legalább egy-egy dollárt ajánl fel. Ezekhez járúlnak még a stólaris jövedelmek. Vessünk most egy tekintetet arra a népesedési mozgalomra, a mit a new-yorki egyház anyakönyve a megalapítástól kezdve mostanig az alábbi táblázatban feltüntet:

Szülöttek és megkereszteltettek							Házasságot kötöttek												Meghaltak						Gyermekek konfirmáltak									
1895	1896	1897	1898	1899	1900	Össz.	1895		1896		1897		1898		1899		1900		Össz.		1895	1896	1897	1898	1899	1900	Össz.	1895	1896	1897	1898	1899	1900	Össz.
Ref.	Ve.	Ref.	Ve.	Ref.	Ve.	Ref.	Ve.	Ref.	Ve.	Ref.	Ve.	Ref.	Ve.	Ref.	Ve.	Ref.	Ve.	Ref.	Ve.	Ref.	Ve.	Ref.	Ve.	Ref.	Ve.	Ref.	Ve.	Ref.	Ve.	Ref.	Ve.	Ref.	Ve.	
4	24	31	19	67	78	223	3	2	14	12	10	16	29	6	20	33	45	28	121	97	—	—	2	1	3	10	16	Adatok hiányz.	24	36	32	92		

korona) díjazásban részesítette, maga a gyülekezet évente 300 dollárt (1500 korona) adott. Jegyzőkönyvileg megállapított a stóla is: keresztelestért 2 dollár (10 korona), esketésért 5 dollár (25 korona), temetésért 3 dollár (15 korona). Az elkezdett munka gyönyörűen haladt előre s már gyűjtő-íveket is bocsátottak ki egy New-Yorkban építendő magyar ref. templom céljaira, — midőn oly hirtelenséggel, mint mikor a szelvész a serdülő fát derékban kettőtöri, szárnyát szegte a lelkesedés. Ne keressük a baj okát; jobb ha elfedi azt az ismeretlenség leple.

Demeter Bertalant az angol missiói tanács áthelyezte Clevelandba 1898. febr. 1-én. Ettől számított 3 hónapon át nem volt lelkésze a gyülekezetnek s ez a körülmény rendkívül bénítólag hatott az amugy is haldokló egyházi életre. Végre május 1-től kezdődőleg a new-yorkiak kérelmére *Kuthy Zoltán* lelkészt helyezte át az angol ref. misszió *Pennsylvania* állam *Mount-Carmel* városából New-Yorkba. Az időtől kezdve mind a mai napig a neki Istentől adatott tehetség szerint a gyülekezet tagjainak buzgó támogatásával, törhetetlen akaraterővel munkálkodik s ezen a hatalmas magyar kolónián ma már ismét egy lelkes gyülekezetben zeng a Mindenható Istennek dicsérete; szárnyra kelt az ige, áthatva a szíveket, hogy lenne új ég, új föld a lelkek világában, mintegy *második teremtes*. A szívek megmozdultak s egyházunk életerőn egy szebb jövő hajnalsugarai láthatók. 1898-tól 1900-ig elég volt az idő arra, hogy az egyház tagjai jelét adják buzgalomnak, vallásuk iránt való tántoríthatatlan ragaszkodásuknak. A kisedd hívő sereg az Urnak lelkes csapatává fejlődött: két esztendő leforgása alatt a new-yorki egyháztagok száma 80 ról 175-re emelkedett. A lélekszám magában New-Yorkban 436. A *patsaici* társaságban 90-re megy a tagok száma; lélekszám: 224. A *Hudson* folyó mentén fekvő s a new-yorki anyaegyházhoz tartozó leány-egyházakban a lelkek száma ezerre tehető. Ezek a számok azonban nem állandók, sokszor hónaponként változnak, de ez a körülmény csakis az amerikai munkaviszonyokban találja magyarázatát.

Mindenesetre érdekes, mily arányban járúlnak hozzá ezek az egyházak az anyaegyház lelkészének a fenntartásához. Az angol missziói tanács évi 500 dollárján kívül New-York anyaegyház évi 360 dollárt fizet s mindennemű irodai költséget; *Patsaic* társaság évente 100 dollárt ad s megtéríti a lelkész utiköltségeit; a *Hudson* mellett fekvő egyházakban az isteni-

Az istenitisztelet menetének rendje a következő: *Patsaic* társaságban minden hónap harmadik vasárnapjának délelőttjén és délutánján a *Hudson* folyam vidéken levő leány-egyházak három központban tömörülnek: *Tomkinscove*, *Roseton* és *Rondout*, ezek mindegyikében három hónapban egyszer tartatik az istenitisztelet, mindig *urvacsoraosztással* összekötvve. E helyekre sereglenek össze a szétszórtan élő református magyarok messze mértföldekről. Templomunk nem levén, hol presbyteriánus, hol methodista, hol pedig baptista templomokban tartatnak az istenitiszteletek. A fennmaradt vasárnapokon pedig az anyaegyházban, *New-Yorkban* szolgál a lelkész. Sátoros ünnepeken azonban úgy a new-yorki anyaegyházban, mint a *patsaici* társaságban délelőtt is, délután is — napjában négyszer — kell fungálni, mindkét helyen *urvacsoraosztással*. Akárcsak a legátusnak. Szerencse, hogy express vonat a New-York és *Patsaic* közt lévő 25 mértföldnyi utat 21 perc alatt megteszi.

Templom New-Yorkban sincs; a lelkes egyháztagok nap nap után rakják ugyan össze áldozatkészességük filléreit, de a telek és az építkezés óriási drága volta miatt a templomépítés kérdése ma még sikerrel megoldani nem lehet. A legkisebb telek itt, New-Yorkban, legkevesebb szöztvenezet koronába kerül, a mi egyáltalán nem kicsinylendő összeg, ha tudjuk, hogy ennyiért csakis félreeső helyek kaphatók.

Az egyháztagok között a testvéries összetartás érzetét rendkívül emelte a lelkész kezdeményezésére ez évben megalakult *ref. egyházi betegsegélyező egylet*, mely csakis a new-yorki magyar ref. egyház tagjai sorából vesz fel tagokat. A kik az egyházhoz nem tartoznak, nem lehetnek tagjai az egyletnek sem. Az egylet célja: a tagokat betegség esetén segélyezni; az elhalt tagok temetéséről gondoskodni; a testvéries érzelmeket, a magyar nemzeti és református egyházi szellemet társulati úton ápolni, fejleszteni s a new-yorki magyar ref. egyházat erkölcsi és anyagi támogatásban részesíteni. Az egylet betegség esetén minden tagnak heti 7 dollárt (35 koronát) biztosít; elhalálozás esetén pedig 50 dollár (250 korona) temelési költséget. A lelkész New-Yorkban ez év folyamán *magyar iskolát* is nyitott, melyben *magyar íráson és olvasáson* kívül oktatást nyer minden gyermek *az énekből, vallástánból* és a *hazai történelemből*. A beiratkozott gyermekek száma 47. Tanítás csak szombaton (írás, olvasás, hazai történelem) és vasárnap (ének, vallástán) tartatik.

„Egyházi adót“ Amerikában nem ismernek. Mindenkinck saját tetszésére van bizva, hogy mennyivel járuljon az egyház fenntartásához. A ki azonban egyházi jogokat akar élvezni, az köteles az egyházi pénztárba havonta *legalább* 25 centet (1 korona 25 fillér) fizetni s ezzel az egyház *rendes tagjává* válik. Örövendetes jelenség, hogy a meghatározott 25 centnél majdnem minden egyháztagnak nagyobb összeget fizet. Ezeket az egyháztagsági díjakat eddigelé házról-házra járva egy, a presbyterium tagjai közül választott és felhatalmazott *kollektor* szedte össze, a ref. betegsegélyző egyesület megalakulása óta azonban az egyesület havi gyűlésein szedi be az egyház pénztárnoka.

A tér, mely magyar missionáriusi működés előtt New-Yorkban nyílik, óriási. A világáros hiábavalóságai sokakat eltántorítanak, sokan pedig ismeretlenül élnek ennek az óriási Babylonnak 360 négyzet mértföldet magába foglaló területén: azokat Istennek, az Ő evangéliomának megnyerni, ezeket felkeresni, van-e ennél dicsőségesebb s egyben nehezebb munkatér? *A hívek rendszeres meglátogatása* ez az igazi cura pastoralis bizonyult előttem a legerősebb eszköznek, melylyel a népben az egyház ügyei iránt való meleg érdeklődést, lelkesedést állandóan ébren tudom tartani. A hívek látogatásáról *rendes naplót* vezetek: otthonukban, gyári munkájuk közben meglátogatok minden egyháztagnak havonta *legalább* egyszer. Villanyos kocsikon, az utcák felett zakatoló magas vasutakon sokszor órahosszáig kell mennem, míg egyiktől a másikig eljuthatok. Felkeresem az ismertebb kórházakat, az igazgatóság engedélyével átnézem a betegek névsorát s ha magyarra akadok a nevek között, anélkül, hogy hívnának elviszem hozzájuk az Ur Jézus tudományának drága vigasztalását. S ki csudálkoznék azon, ha nyíltan teszek tanúbizonyságot a mellett, hogy e betegek szobájában nem egyszer az élet iskolájának tanítását hallok. A beteg vonagló ajkának el-elröppenő sóhajtása többet mond nekem, mint a leghíresebb szónok körmönfont beszéde; a beteg halovány arcáról, szeméinek megtört sugarából többet olvasok, mint a tudományos könyvek vaskos kötetiből.

Nagy New-Yorkban élő magyarok szive megmozdult s a hagyományos hithűségnek, áldozatkész s gnek gazdag gyümölcsei várhatók. A kegyelemnek Istene adjon is ez egyház tagjaiba buzgóságnak és kitartásnak lelkét és ekkor, mint a magyar hazának és a magyar ref. Sionnak szétszórt esontjai az Urnak szavára igazán megelevenednek s a nemesebb lelkek, az angolajkú testvérek támogatása mellett felépíthetik az Urnak templomát.

Lapozgatom, forgatom az egyház jegyzőkönyvét. Öt éves mindössze; fakult, megsárgult levelek nincsenek még benne. S mégis sok helyen oly fájó érzelmek szólalnak meg abban: együtt sir Jeremiással a múltak romjai felett és szól fájdalmat, de egyúttal vigasztaló reménységet Ézsaiás nyelvén, melyet szeráfok illetének és oldának fel az oltár tűzével. Majd leszáll a nagybölcsességű Pállal a mélység örvényéig s beül vele llyés tüzes szekerebe, hogy elragadtassék a harmadik égig. Békéltetés, közöny, — emitt; testvéri összetartás, ősi hitbuzgóság — amott. S tán a gondviselő Isten akarta, hogy így legyen az. Aranynak tűzön kell átmennie.

De látok egy eseményt, amit jobb szeretnék *mesének* s nem történetnek venni. Erre a szegény igazán

reá véste eltörölhetetlen bélyegét. Mert nem szegény-e az, hogy a new-yorki ref. egyház főküratori székét évek során át egy közönséges *zsidó* könyvkereskedő töltötte be? Nyitrai (alias Kohn) Emil a neve. (Megérdemli, hogy nagy neve megörökíttessenek itt is.) Elsőben lutheránusnak, majd reformátusnak adta ki magát: a szerlnt, a mint bővebbnek látszott az *áldás*. S a new-yorki egyháztagnak felültek: egynehány agitátor beszédére a zsidóból lutheránussá, lutheránusból reformátussá vedleni vélt talmudistát 1896. ápr. 12-én beültették a főgondnoki székbe. Ez volt a lépcső, mely az amerikai magy. ref. *„egyházmegye“* (a mi akkor is, most is csak *szálló ige*) világi elnöki hivatalába emelte s mint ilyent, az angol missziói tanács előtt az összes amerikai magy. ref. egyházak képviselőjévé tette Nyitray (vagy ha úgy tetszik Kohn) *„püspök“* urat. De az igazság nem azért igazság, hogy be hagyja kötni a száját: mikor a new-yorki egyház tudomást vett *diszes fejének* mivoltáról, 1899. aug. 20-án, egyházi közgyűlésen, az összes egyháztagnak jelenlétében kebeléből kizárta s határozatát a presbyterium aláírásával nyomban közölte az angol missziói tanácsal. Az angol hatóság nagy megütközéssel értesült a leplezésről és a new-yorki egyház határozatát helybenhagyta. Akkoriban nagy port vert fel ez a botrány; ma már csendes minden, a felzaklatott kedélyek napirendre tértek felette. Debrecen hiába keressük *Szállodabágyon*; Amerika — de te sem vagy ám más, mint *Amerika!*

Kulhy Zoltán,
new-yorki ev. ref. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

— *Gyülekezeteink köréből. Lelkészeiktatás H.-Böszörményben. Zsigmond Sándor* esperest, egyházkerületi főjegyzőt, előbb h.-szoboszlói lelképásztort, nov. 25. iktatták be Böszörményben lelkési hivatalába. Az egyházi beszédet több ezer ember hallgatta meg, mely után az egyháztanácsban Sóvágó Gábor főgondnok és még többen üdvözölték. Jelen volt gróf Degenfeld József főispán, egyházkerületi főgondnok úr, Rázsó Gyula alispán és számos lelkész. Kiss Áron püspök táviratban kívánt áldást a kiváló lelkészre és az egész gyülekezetre. Délben bankett volt, melyen az ünnepeltre, a püspökre, gróf Degenfeld egyházkerületi főgondnokra és az egyházra mondtak lelkes felköszöntőket.

— *Két esperesi jelentés az 1899. évről.* Két külön esperesi jelentést vettünk, melyek mindenike arról a kiváló és lelkiismeretes gondról tanúskodik, a mivel a két derék esperes a reájuk bizottakban sáfárkodik. 1. A *Szabó János* esperesi általános jelentése a békés-bánati ev. ref. egyházmegye 1899. évi szellemi és anyagi állapotáról 6 részletben foglalkozik az év eseményeivel. Különösen fontos az első rész, melyben a *vallás-erkölcsi életről* számol be. Általában sok örövendetést olvashatunk benne, de elszomorítót is. A vasárnapi és ünnepi isteniszteleket szorgalmasan keresik a hívek, de „a hétköznapi istenisztelek látogatottsága nagyon mérsékelt“. Bibliát hétköznapiokon több helyen magyaráznak. A konfirmációra a gyermekeket néhol a lelkészek, másutt a lelkészek és tanítók készítik. A törvénytelen gyermekek száma 464, sajnos 17-el több, mint tavaly és megdöbbentő, hogy e szám az utóbbi években folyton emelkedőben van. Áttértek hoz-

zánk 68-an, kitértek 54-en. A vegyesházasság-kötések nél megint szomorú adatokra találunk. 408 kötött, 108-al több a tavalyinál, itt is folyton emelkedik évről-évre a szám. Vannak sokan visszás házások, még többen vadházások, a mit a törvénytelen szülöttek nagy száma is mutat. Sectáriusok vannak: nazarénusok 22, baptisták 9 egyházban. Ezek mellőzik egyházunk mindenféle szolgálatát. Hítelveinkkel ellenkező szokások azokban az egyházakban vannak inkább elterjedve, a melyek területén másfelekezetű egyházak is vannak. Szomorú jelenség, hogy a nép közt a káromkodás nagyon elterjedt. Nagyobb baj ez, mint gondoljuk is. — A vallásos iratok hovatovább nagyobb elterjedést nyernek a hívek közt, népkönyvtárak is létesülnek s itt-ott felolvasásokat tartanak a téli estéken. A szegények segélyezése általában a községek kezében van, de egyházaink is kiveszik a ker. szeretet és kötelesség e szép munkájából részöket. Jótékony egyletek vannak: Becskereken, Hódmezővásárhelyen, Szegeden. Örvendetes, hogy a korábbi években nagy lánggal csapkodott socialis mozgalom elesendesült. A temetésnél és keresztelelésnél alig mellőzik az egyház szolgálatát, de már a házasságnál jelentékeny %. A gyermekek vallására nézve kötött megegyezésnél a veszteség 5, amennyiben javunkra 85, kárunkra 90 megegyezés történt. Ez is nagy fekély egyházunk testén. Ez az első rész rövid tartalma. Ily kimerítő a jelentés többi része is. — 2. A *Görömbei Péter* esperesi évi jelentése a felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye vallás- és anyagi állapotáról az 1899. évről 15 részben ölel fel minden szükséges tudnivalót, szól még az egyházlátogatásról s az egyházmegyei bizottságok s testületek tevékenységéről is. Ez a széles körűtekintés teszi lehetővé, hogy az egyházmegye állapotáról minden irányban tájékoztatást nyerhessünk. Kiemeljük belőle, hogy a konfirmációi oktatást 75 egyházban végzi a lelkész és csak 5-ben a tanító. Az úrvacsorával 6 alkalommal 94.528-an éltek. Az egyházmegye népessége 81.343. Sectáriusok kevesen vannak, az egyh. szertartást is elenyészőleg kevesen mellőzték. A vadházások száma 185. Áttért 23, kitért 18. Megegyezett a házaspárok közül javunkra 12, kárunkra 13. Itt is veszteségünk van. Az egyháztársadalmi tevékenység rendkívül élénk és sokoldalú az egyházmegyében. E tekintetben szinte példa lehet a többi megyék előtt. Vannak dalárdái, olvasó-körei, diakonusi intézményei (Nagykállón, Kisvárdán), ifj. temetkezési egyletei, hitelszövetkezetei. Tartanak téli összejöveteleket, felolvasásokat. Olvassák a népies kiadványokat, lapokat. A Debr. Prot. Lapot 71 lelkész járattja, de akad olvasója a többieknek is. Élet, mozgás, tevékenység mindenütt! Dicséret a vezetőknek, elismerés a főnek!

— A **néhai Gergely Károly** volt nagybányai ev. ref. lelkész siremléke, és nevére teendő jótékony-célú alapítvány javára boldogult jejesünk emlékezetéhez méltó lelkes felhívó szöveget tett közzé: a nagybányai egyházmegye: „Mélyen tisztelt közönség! Az 1899-dik év aug. hó 17-ike gyászba borította a nagybányai ev. ref. egyházat. E napon vesztette el szeretett lelkipásztorát, felvirágoztató bölcs vezérét valódi lelki atyját, a jánosai szelidségű, páliás buzgóságú és nagy tudományú nh. Gergely Károlyt. Az ő elhunytá veszteséget jelent Nagybánya sz. kir. bányaváros köz- és társadalmi életében is. Felvilágosult lelke, nagy elméje fényét s nemesen érző szíve melegét felekezetűi elfogultságtól menten egyenlő s igazi felebaráti szeretettel árasztá a város minden rendű és felekezetű

lakosaira. Mindenütt megjelent kedves alakja s a társas-ös zejövetelek alkalmával ajkairól lehángzott mézédés szavak a felekezeti és társadalmi szétagoltság válaszfalait minél szűkebb térre szorítani s lehetőleg elenyésztetni oly igen alkalmasak és hatásosak valának. E mellett észszel, szívvel s bölcs tapasztaltsággal a város szellemi és anyagi fejlődésén lelkesedéssel és híven munkálkodott. De szélesebb körben is hasznos szolgálatokat tett az egyház, iskola, társadalom és haza közügyeinek. Mint a nagybányai ev. ref. egyházmegye bölcs tanácsbirája, ékestollú főjegyzője, tanügyi bizottságának nagymunkásságú elnöke s egyházkerületi képviselője, ez egyházmegye s a kebelbeli egyházak és iskolák szellemi és anyagi felvirágzásának ügyét buzgó odaadással s ritka munkaerővel, híven szolgálta egyházmegyén és kerületen egyiránt. Mint volt gymnasiumi tanár százakat vezérelt a tudomány és műveltség forrásaihoz. Mint ritka hivatottságú tankönyv-író, szerzett tankönyveiben maradandó és hathatós eszközöket adott tisztántúli ev. ref. egyházkerületünk kezébe, melyekkel az ifjúság jelen és jövő nemzedékében egyházunknak öntudatos, hithű tagokat, magyar hazánknak pedig jó és lelkes honfiakat és honleányokat nevelhet. Méltó azért, hogy ily közhasznú és áldásos életet ne csak szívünk hálás emlékezetében, de külsőképen s maradandólag is megörökítsünk, hogy az haszon, mikor már a mi szíveink elporladnak és hasonló erényeket szüljön a jövő nemzedékek életében is. E végből a nagybányai ev. ref. egyházmegye a nagybányai ev. ref. egyházzal együtt elhatározta, hogy nh. Gergely Károly sirja felé, kegyelet megemlékezése jeléül, emlékoszlopot emel és nevet, szellemét s áldásos munkásságát hirdető és megörökítő jótékony-célú alapítványt tesz. Felkérjük azért a boldogult emlékének minden tisztelőjét, hogy e kegyelet és üdvös célra közremunkálni, adományokat tenni és gyűjteni s a begyülemző adományokat a nagybányai ev. ref. egyház lelkészi hivatalához, legkésőbb 1901. február hó végéig eljuttatni sziveskedjenek. „Megemlékeztek a ti előttetek járókról, akik szólták az Istennek beszédét, megmondván minemű volt az ő életök.“ Zsid. XIII. 7. Kelt Szinér-Váralján, 1900. szeptember 3-án tartott egyházmegyei közgyűlésünkben. Soltész Elemér nagybányai ev. ref. lelkész. Dobi Ervin nagybányai ev. ref. gondnok. Szabó József egyházmegyei főjegyző. Bencsik István ev. ref. esperes. gr. Degenfeld Sándor egyházmegyei gondnok.“ Néhai Gergely Károly áldott emlékéhez lapunk szerkesztőségét a mindenkoron híven ápoló tanítványi hála és kegyelet gyöngéd szálai kapcsolják. Ezt a benső összeköttetést még szorosabbra fűzte az a köztudomású körülmény, hogy a megboldogult lapunknak nagy tudományú s fáradságtalan buzgalmú belmunkatársa volt, kinek tartalmas cikkei egyháza és nemzete jövőjén aggódó szeretettel esüggött nemes lelkének megannyi tanulságos megnyilatkozásait, szerkesztőségünk és olvasó közönségünk egyaránt örömmel fogadta s belőlök mindenkor szellemi és lelki okulást merített. Csak kötelességet teljesítünk tehát, midőn a fentebbi szöveget olvasóközönségünk pártoló figyelmébe s hathatós támogatásába melegen ajánljuk s az adakozást *10 koronával* ezennel megkezdjük. További adományokat lapunk kiadóhivatala is elfogad s pontosan el fog juttatni a nagybányai ref. lelkészi hivatalhoz.

— **Vörösmarty-ünnep.** A debreceni Csokonai-kör ez évi első ünnepélyes ülését november 17-ike helyett november 25-én tartotta s a Csokonai emlékezetét a Vörösmarty ünneplésével kötötte össze. A minden ízében sikerült ünnepély nem nagy, de egészen intelligens

közönség előtt folyt le. Megnyitástul a debreceni dalegylet adta elő *Mácsay Sándor* átiratában s vezetése alatt Csokonai örökszép ódáját, a Tihanyi echót. — *Géresi Kálmán* elnök, mint mindig, most is mélyen járó, tartalmas beszéddel nyitotta meg az előadások sorát. A száz év előtti irodalmi viszonyok vázolója után igen szépen kötötte össze Vörösmarty és Csokonai pályáját, midőn azt fejtegette, hogy a mely gondolat-tal meghalt Csokonai, ugyanannak megvalósításával született meg Vörösmarty irodalmi nagysága: az Árpád honfoglalásának hőskölteménybe foglalásával. Utalunk tárcarovatunkra. Utána *dr. Benedek János* ügyvéd, a kör titkára szavalta el lelkesedéssel, lelkes költeményét. melynek címe és refrainje a Vén cigány eme sora volt: „Lesz még egyszer ünnep a világon!” Ezután *Kulcsár Endre* kollegiumi gymn. tanár tartott egy Vörösmarty jellemző tartalmas felolvasást, mely egészen népszerű modorban, a művelt nagyközönség számára volt ugyan megírva, de markans jellemzésével, szigorú tárgyilagosságával a szakemberek igényeit is kielégítette. — A felolvasás után *Dóci Gedeon* felsőbb leányiskolai igazgató leánya, *Dóci Ilona* kisasszony szavalta el nagy művészettel a Szép Ilonkát. Bezárta az ünnepélyt a Szózat, melyet az összes debreceni dalegyletek együtt adtak elő *Mácsay Sándor* vezetése alatt s melyet a közönség állva hallgatott végig; a hatalmas énekkar olyan erővel s annyi művészettel énekelte a nemzeti imádságot, hogy abban a Vörösmarty lángoló lelkesedése, mélységes fajszeretete teljesen kifejezésre jutott s ennek hatása alatt oszlott szét az ünneplő gyülekezet.

— **Kongrua ügy.** A már-már reményt veszítő vagy talán el is fogyatkozott türelmü kinos várakozásra enyhítő harma.csepp lesz az a biztos kézről vett hír, melynélfogva az 1900. évi kiegészítő illetmények dec. hó 15—20 közt okvetetlenül utalványoztatni fognak. Mivel az 1899-ik évre a költségvetésben ennek a címetnek a fedezésére fölvelt összeg már teljesen kimerült: a még kiegyenlített illetmények póthitelből akkor fognak utalványoztatni, a mikor az egyházi főhatóságok az 1899-ről még fennálló szükségleteket kimutatják. Ennek a kimutatásnak az előállítása nem kis munka lesz, mert -- legalább a mi egyházkerületünkben — az 1899. és 1900-ik évre tartozó elszámolás együttesen kezdetett meg, s az elszámolások foganatosítása óta is folyvást jönnek leiratok, melyek a már két ízben megállapított mennyiséget újra megváltoztatják. Az ügy bonyodalmas volta valóban igénybe veszi nemcsak az illetményre jogosultak türelmét, hanem az intézők idejét, erejét is, a túlfeszített munkálkodásig. r. t.

— **Felhívás Sinay Miklós tisztelőihez.** A legmélyebb tisztelettel bátorkodom e becses lap nagyérdemű tisztelt olvasóinak nagybecsű tudomására juttatni, hogy irtam egy közleményt ily címmel: „Emlékezés Sinay Miklósról“, némi elégtételt szolgáltatandó parányi tehetségemhez mérten, mielőtt a hanyatló század végképen elmerülne az enyészet tengerében, — Sinay Miklós emlékének. Ezen közlemény a „Szabad Egyház“ független magyar református lap ez évi három utolsó számában jelennek meg. Minthogy azonban a sok lapdíj hátralékok miatt az ezen évi három utolsó szám kinyomatására nem jut költség: bátorkodom a „Szabad Egyház“ folyó 1900. évi három utolsó számára külön előfizést hirdetni 60 fillérjével, számonként 20 fillérrel. Éppen azért, mivel a jelzett három számban, 3 részre osztva, jelenend meg a Sinay Miklósról szóló Emlékezés: vagyok bátor a Sinay Miklós tisztelői-

hez fordulni kegyes pártfogásért, egy kevés segedelemért, hogy a jelzett cikk megjelenhessen, hogy a 19 ik század, mely az ő üldöztetésével köszöntött be a magyar református egyházba, elnyugvásával vessen egy engesztelő és vigasztaló fénysugárt az ő emlékezetére. A „Szabad Egyház“ három száma 51 forintba kerül: kérem a tisztelt olvasók becses pártfogását tegyék lehetővé azon összeg összegyűlését, — a tisztelt megrendelőknek a nevezett 3 szám még ez év folyamán kézhez fog küldetni, kellő pártolás esetén. Rác Károly ev. ref. lelkipásztor.

— **T. előfizetőink közül azokat, a kiket illet, tekintettel az év végének közeledésére, kérjük, hogy legyenek szivesek a lap előfizetési árát beküldeni.**

— **Fertőző betegségek ellen, melyek leginkább az egészségtelen ivóvíz által terjesztetnek, biztos óvszer a tiszta egészséges ásványvíz. Felhívjuk tehát olvasóink szives figyelmét a „Kristály Szt.-Lukácsfürdői hegyi forrás hirdetésére.“**

Szerkesztői üzenetek.

Tarpai tanítói-kar. Nyilatkozatukat térszükében csak jövő számunkban tehetjük közzé.

TARTALOM - JEGYZÉK: Zárszámadás. Nagy István. — **Tárca:** Elnöki megnyitó. Géresi Kálmán. — **Közéletünk:** Tanárbeiktatás debreceni főiskolánkban. — **A nagybereg-i iskolák államosítási ügyéhez.** Vigvári Mihály. — **Levél a szerkesztőséghez.** F. Varga Lajos. — **Görömbei Péter esperesi jelentéséből.** Görömbei Péter. — **Irodalom.** — **Külföld:** A new-yorki ref. egyház köréből. Kúthy Zoltán. — **Különfélék.** Szerkesztői üzenet.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

Pályásat

a *losonci* ev. ref. egyháznál betöltendő *segéd-lelkéssi* állásra, melynek évi javadalma az egyház pénztárából évnegyedenként előre fizetendő 1200 korona készpénz, butorozott lakás, két öl kemény tűzifa s a káplán által teljesítendő szolgálatokért kizárólag őt illető stóla-illetmény. megjegyezvén, hogy élelmezésről, mosatásról és világításról magának a káplánnak kell gondoskodnia.

Kötelessége minden, a lelkipásztori teendők körébe eső kötelességek teljesítése.

A pályázni kívánók a pályázat megjelenésétől számított 30 nap alatt keresztlevéllel, tanulmányi, káplánképesítési, erkölcsi viselkedésről szóló s szolgálati bizonyítvánnyal felszerelt pályázati kérvényeiket nt. Nagy Gédeon drégelpalánki egyházmegyei esperes úrhoz Diósjenőn nyújtsák be.

Losonc, 1900. november 25.

Illyés Lajos,
ref. lelkész.

Farkas Károly,
h. gondnok.

Pályásat

a békés-bánati ev. ref. egyházmegyébe kebelezett **vadászerdői** (Temes vmegye) ev. ref. lelkészi hivatalra.

Díjazás:

1. Az egyház pénztárából: 1000, azaz egyezer kor. melyből azonban, míg a lelkész lak — rövid idő alatt — felépül, lakbérét a lelkész fizeti, de a lelkész lak használatba vétele után is megmarad az 1000 kor. díjazás.

2. 45, azaz negyvenöt kat. hold föld; (bérjövédelme 1440, azaz egyezernégyszáz-negyven korona) adóját a lelkész fizeti.

3. Stóla az egyházkerületi határozat szerint. Az egyház 2. osztályú; lelkek száma: 1000. A megválasztott lelkész a békés-bánati ev. ref. egyházmegye nyugdíjintézetének kötelezett tagja, mely ez állomás után, az alapszabályok értelmében 2000 kor. évi nyugdíjat biztosít.

A megválasztott lelkész az 1901. év. márc. 1-én tartozik hivatalát elfoglalni.

Pályázati kérvények, szabályszerű minősítvénynyel és szolgálati bizonyítvánnyal ellátva, f. év dec. 24-ig Szabó János espereshez, Hódmező-Vásárhelyre küldendők.

Debrecen, 1900. nov. 27.

Kiss Áron, ev. ref. püspök.

Nagytiszteletű s tekintetes egyházi előljáróság.

Elmúlászthatatlan kötelességemnek tartom a nagytiszteletű és tekintetes egyházi előljáróságokat értesíteni arról, hogy 8 éve fennálló

orgona építészeti műtermemet,

mely eddig Széchenyi-utca 1805. szám alatt volt, 1899. év november hó 1-től

Darabos-utca 7. szám alá

teljesen e célra újonnan épített házamba helyeztem át, ahol azt a mai kor kívánalmainak megfelelően rendeztem be úgy, hogy bármilyen nagyságú és kivitelű orgonákat, állító termemben teljesen elkészíthetek s azokat átvizsgálás után megrendelési helyökre szállítom. Munkám jószágáról kezeskedik azon nagyrabecsült pártfogás, hogy évente *10—15 ev. reform. egyháznak* szolgálók munkámmal s magam is, mint református vallású, egyházam érdekét tartom szem előtt s úgy az árakban, mint a kivitelben a teljes megbízhatóságra törekszem.

Továbbra is szives pártfogásukba ajánlva magamat, maradtam teljes tisztelettel

Kerékgyártó István

orgona-építő.

Mérték utáni megrendelések legjobban eszközöltetnek. Pontos ezimre figyelni tessék.

A „NEUMANN M“ czég debreczeni áruházáról.

Szabott ár! Szabott ár! Szabott ár!

A tiszántúli ref. egyházkerület lelkész és tanító urai előtt nem ismeretlen a

„NEUMANN M.“ czég

Hiszen évek hosszú sora óta, a mióta ez a czég a közönség osztatlan bizalmát bírja, nincs eset rá, hogy e nagy egyházkerület lelkészei, tanítói Debreczenben járva, ne tekintsék meg azt a kitünő hírnévnek örvendő nagy áruházat.

A kitünő minőségű férfi-, fiu- és gyermek-ruhákkal felszerelt áruház kielégíti a legkényesebb igényeket is. Ezt bizonyítják az összes vásárlók, de különösen azok a szülők, kik gyermekeik ruhaszükségletét itt szerzik be.

A nagytiszteletű lelkész és tanító urak Debreczenbe jöve ne mulasztják el ezt a látványosság számba menő hatalmas áruházat megtekinteni. Igaz élvezettel fogja látni mindenki ezt a nagy üzletet, mely a szoliditásnak, olcsóságnak mintaképe.

Nincs itt holt saison soha. Élénk az üzlet az év minden szakában, mert a vevők óriási tömege helyből úgy mint vidékről a *Neumann M.* céget keresi föl.

A cég főtörekvése az üzlet jó hírnevét minden időben és körülmények között fenntartani, de arra nem is volt eset, hogy *Neumann M.* áruháza ellen panasz emeltetett volna.

Olcsóság, tartósság és csinoság tekintetében a Neumann cég áruí versenyen felül állanak.

A tiszántúli egyházkerület lelkész és tanító urai pedig különösen bizalommal fordulhatnak azt üzlet vezetőjéhez, mert hiszen, mint törzs vevőközönség különös figyelemben részesülnek minden alkalommal.

Ezután is figyelmökbe ajánljuk ezt a régi kitünő hírnevű előkelő céget.

NEUMANN M. Debreczen, főtér, a postával szemben.